

KASVATUS

KASVATUSTEADUSLIK AJAKIRI
EESTI ÕPETAJATE LIIDU HÄÄLEKANDJA

Nr. 10

6. AASTAKÄIK. — OKTOOBER 1924

KASVATUS

EESTI ÕPETAJATE LIIDU HÄÄLEKANDJA

Nr. 10.

Oktoober 1924.

6. aastakäik.

Sisu: Võõrad keeled eesti koolis — N-N-N. Looduslooliste ekskursioonide küsimusest — A. Janson. Meie alg- ja keskkooli ajaloo õpperaamatud — J. Adamson. Soome-Ugri II. hariduskongress. Ühtluskool 1922/23. õppeaasta arvustiku valgustusel — R. Alas. Kirjandus. Riigi ja omavalitsuste teenijate pensioniseadus. Ajakirjandusest. Organisationsioonide teated. Kroonika. Toimetusele saadetud kirjandus. Õienduseks.

Võõrad keeled eesti koolis.

N- N- N.

Vaielused võõraste keelte õpetamisest koolides tõmbasid paari aasta eest kaunisti tähelepanu endale ja nõudsid palju ruumi ajalehe veergudel, kuna nad praegu on kahjuks üsna vaikinud. Kahjuks . . . sest et keele valik on lähedalt seotud kultuurilise arenemise sihtjoone määramisega ja on selletõttu esimest liiki tähtsusega.

Endiste vaieluste positiivseks saavutuseks võib pidada õpitavate keelte arvu vähendamist, kusjuures vene keel üldhariduslikus koolis kõrvale jäeti; selles on juba samm edu poole, kui tullakse arusaamisele, et 4—5 võõra keele äraõppimine koolis on võimatu. Jäeti järele kaks sunduslikku modern keelt.

Kuid arvan, et sellega ei ole küsimus veel lõpetatud ja oleks aeg asuda järgmise arenemise staadiumi juure ning võtta võõraste keelte küsimus veel kord sõelumisele; vahepeal on vaielusosalistel aega olnud oma vaatekohta tegelikult järele proovida; vahepeal on ka välisilmas muudatused olnud, mis nii mõnelgi endisel arvamisel on aluse alt ära lõõnud; ma mõtlen siin neid, kes saksa keelt kaitsesid, sest et saksa mark olevat odav ja saksa raamat kergesti kättesaadav. Muutused saksa margaga näi-

tavad, kui ettevaatlik tuleb olla, võttes kaugeulatusega küsimuse juures ajutisi tegureid arvesse.

Haridusministeerium puudutas möödunud talvel keelte küsimust (ringkiri 17. nov. 1923), rõhutades, et esimest võõrast keelt peavad keskkooli lõpetajad täielikult tundma „kõnes kui ka kirjas“. Muidugi ei jatku selle teostamiseks ainult tundidest ning haridusministeerium soovitab korraldada võõra keele äraõppimiseks kirjanduseõhtuid, loenguid ning harjutusi, toetada igatpidi õpilaste algatust ses asjas, s. o. korraldada eratunde keele harjutamiseks jne.

Abinõude valikus on selgesti näidatud, et keele äraõppimiseks tuleb veel peale koolitundide niihästi keeleõpetaja, kui ka teised õpetajad abiks rakendada. Hea tahtmise juures on see võimalik teostada, sest ka muis aineis võib võõra keelega kokku puutuda, võib koguni mõne aine mingit osa terveni võõras keeles õppida, patustamata emakeelse kooli põhimõtete vastu. Nii õpetati (võib olla ka praegu) mõnes Lõuna-Slaavi riigis prantsuse ajalugu prantsuse keeles.

Vene ajal õpetati kahe sundusliku võõra keele juures neid mõlemaid ainult

vaevalt tundma (s. o. Venemaal, mitte Baltimaal), täieliku arusaamiseni puudus õige palju; võõrast keelt tarvitama õppisid ainult need jõukad lapsed, kellele koduõpetajad olid abiks. Kahtlemata nõuab üheainsagi võõra keele hästi kätteõppimine palju vaeva.

Siin tekib esimene küsimus: *kui palju jätkub siis veel energiat, et keskkoolis ka teine võõras keel rahuldavalt omandada? Ja kas ei kulu siis liig palju vaeva võõraste keelte õppimiseks, mis teiste üldarendavate ainete omandamist takistab?*

Õppeaineid on meie koolis muidugi liig palju ja igatüki neist tahab täiel määral esineda. Eriainete kongressidel kaebavad õpetajad alati, et nende ainele antakse liig vähe aega. Nii toodi käesoleva aasta aprillikuus peetud füüsika kongressil vastuvaidlemata arvudes ette, et meie koolis on füüsikal vähem tunde, kui veneaegses kavas oli ette nähtud ning et Lääne-Euroopas mõnel pool on füüsika tundide arv parajasti kaks korda suurem kui meil. Siinjuures peame meeles pidama, et füüsika kui teadus ja õppeaine on kasvamise hoos ning omandab järjesti rikkalikuma sisu ja arendava väärtuse. Tundide piiramine sellel alal oleks ajasammust mahajäämine.

Teine küsimus: *kas on tingimata tarvilik teise võõra keele tundmine? Kas pole sest küllalt, kui keskkooli lõpetaja tunneb põhjalikult üht võõrast keelt?*

Kujutame ühte kõige mõjuvat võõra keele tundmise vajadust: noormees tahab pärast keskkooli lõpetamist minna väljamaale õppima niisugust elukutset, milleks kodumaal puudub valmistav asutus. Tema võib minna kas Inglismaale ehk Saksamaale. Mõlemal maal on igas teaduse alas niivõrd rikas kirjandus (niihästi omapärane kui ka tähtsamad tõlked), et jätkub küllalt ühest keelest. Ülearune on siia juure lisada, et suurriigi kõrgemas koolis peetakse loengud ainult ühes keeles.

Leidub muidugi teatud % inimesi, kellele on tarvilik kahe keele tundmine, kuid kas peab nende üksikute pärast terve õpilaskond kahe võõra keelega pikka aega viitma?

Siin on kerge kokkulepet saada: teeme nii, et keskkoolis on ühe võõra keele õppimine sunduslik, teist keelt õpib aga ainult see, kes tahab. Sealjuures on soovitatav ka vabatahtliku ainena teise võõra keele tunde piirata, jättes kõrvale kirjanduse ja võttes keelt kui abinõu, mitte kui sihti. Kui piirduda ainult keele tõlkimise tehnikaga, siis oleks teisel võõral keelel sennise 17 tunni asemel keskkoolis küllalt 10 tundi:

I	II	III	IV	V
4	4	3	3	3 = 17;
3	3	2	2	— = 10.

Võimalik, et sellele ettepanekule leidub vastuväiteid humanitaarkoolis, realkoolis on see aga täiesti läbiviidav, tehnikagümnaasiumis on juba haridusministeeriumi sennises õppekavas ainult üks võõras keel, kahju ainult, et selleks saksa keel on kinnitatud.

Euroopa vilets majanduselu sunnib kõiki kokkuhoidmisele, teaduse arenemiskäik selgitab omakord ikka enam täpsuse üleolekut kõigist teistest teguritest; igal pool on edu esimeseks aluseks mitte niipalju jõu ja materiaalküllus, kui tema õige hindamine ja otsuste määramine. Ei ole aega raisata igal pool, kus tahetakse elada tõusvas joones; ei tohi aega sellega kulutada, mille produktiivsus on kahtlane.

Meie soov on, et keskkooli õpilane peale lõputunnistuse veel midagi muud kindlat ja positiivset kaasa viiks, seda võime kätte saada ainult õppeainete arvu vähendamisega. Juba ühe keele hea tundmine loob noorele inimesele kindla aluse, mis ennast elus otsekohe rakendada laseb. Keskkoolist peab tingimata nii palju kindlat teadmist mõnes aines omandama, et niihästi igapäevases töös, kui ka iseseisvas edasiõppimises juured ruttu alla tuleksid, et oleks sellega kõrvaldatud pettumuse hädaoht, mida paljas keskkooli atestaat võib tekitada.

Missugune peab see üks sunduslik keel olema?

Endistel aegadel läksid hääled pooleks inglise ja saksa keele kasuks. Tänu sellele, et ka haridusministeeriumis leidis inglise keele kaitsjaid, valmistati kavad mõlemi keele kohta niihästi 1-se kui 2-se võõra keelena, ning iga kool

võis omale ise keele järjekorra valida. Võis juba ette aimata, et enamjagu koole saksa keele esimesele kohale paneb. Seda ei tule imestada, sest saksa mõju on meil tänini olnud suur ja vana harjumus kui ka inglise keele õpetajate puudus tõstis saksa keele esiplaanile. Kõige mõjuvam oli siin igatahes vana harjumus, mille kattedeks muid põhjuseid esile toodi: õnneks ei kinnitanud haridusministeerium selkorral saksa keelt esimesele kohale, muidu oleks juba praegu, kus saksa raamatu eest tuleb maksta kulla kaal, küllalt nurinat.

Tunnusmärgid lasevad oletada, et inglise keel ennast samm-sammult kindlustab eesti koolis ja saksa keel aja-jooksul taganema peab. Kuid sündigu see iseenesest, ilma ametliku käsuta. Paljud täisealised inimesed õpivad vabatahtlikult inglise keelt, ning meie seisukord merirahvana nõuab meilt kõige laialisema ilmakeele tundmist.

Keele koha määras tänini juba algkool, kus keelte õpetus algas. Seal oli lubatud kahte võõrast keelt õpetada, kuid viimasel ajal jütakse ka seal arusaamisele, et ühest keelest aitab. Nii õpetatakse kõigis Tallinna linna algkoolides 1923 aastast alates ainult ühte võõrast keelt.

Kuid ka selles peitub hädaoht, mille vastu aegsasti tuleb valvel olla. Ühelt poolt on vaja piirduda ühe keelega kokkuhoidmise mõttes, teiselt poolt aga võime oma noorsoo üheainsa keele õpetamisega liig ühekülgsse välismõju alla viia, nimelt sel puhul, kui Tallinna linna algkoolide eeskujul igalpool hakatakse ainult saksa keelt õpetama, võime vihma käest räästa alla sattuda. Rahva enamuse haridus lõpeb algkoolis; ühe väliskeele massiline tundmine on ühes sellega ka osaline alistumine vastava võõrasrahva kultuurile ning siin ongi kaitset vaja saksa üleliigse mõju vastu, mille vana mürk meist ei ole veel lahkunud. Slaavi ja germaani mõju on oma läheduse tõttu meile liiga teinud, inglise keel ja inglise mõju on meile tarvilikuks kiiluks germaani ja slaavi mõju väljalöömisel.

Paljud imestasid ilmaõõjas sakslasi ja olid nende tegevusest vaimustatud;

koguni teised tundmused tulid esile, kui endi nahal saime tunda saksa ülvõimu. Inglismaa on meist kaugel, tema traditsioonid eitavad vägivalda rahvusliku omapära kallal; seda kergem on meil inglise keelt oma väliskeeleks panna ning inglise kultuuri ilma tagamõtteta eeskujuks võtta.

Mina ei ole keelte arvu piiramist mitte sellepärast nõudnud, nagu oleks nende hulgaline tundmine kahjulik, vaid et võita aega tähtsamate üldarendavate distsipliinide omandamiseks, sest on arusaadav, et üldharidusliku kooli ülesanded peavad tuntavalt erineva keelekursuse sihtidest. Kui võiks võõraid keeli kerge vaevaga omandada, oleks kõne nende arvu vähendamisest ülarune.

Tahan siinkohal juhtida ühe keele juure, mille omandamine sugugi palju aega ega energiat ei nõua, — see on soome keel. Ju mitmel korral on trükitähtedega kirjutatud soome keele tundmise vajadusest, kõige hilisem neist on ajalehtedes avaldatud käesoleva aasta juunikuul peetud Eesti-Soome-Ungari üliõpilaspäeval vastuvõetud resolutsioon, et keskkoolides peaks hõimrahvaste keelega tutvunema.

Meie keelte sarnasus on nii suur, et polegi vaja erilisi soome keele tunde luua, vaid on küllalt, kui emakeelele viimases keskkooli klassis 2 nädalatundi juure lisame, et soome kirjandust täie arusaamisega võiksime lugeda. Üntlasi aitaks see ka emakeele tundmisele kaasa (keele võrdlemine, keele ajalugu.) (Kust neid tunde saab, v. eespool minu teise võõra keele tundide koondamise kava.)

Meie praegune Soome tundmine ja läbikäimine temaga on õige puudulik kõige suguluse ja läheduse peale vaatamata. Võib öelda, et Soome, kuhu laeval 4 tunniga jõuab, on meile sama hästi või halvasti tuttav, kui mitme päeva kaugusel asuv Saksamaa. Alalised lõbusõidud Soome, milliseid mõne aasta eest õige sagedasti korraldati, on praegu õige haruldasteks jäänud, ega anna sugugi õiget kujutust meie lähikäimisest Soomega, sest on kindel, et üle lahe sõidu põhjuseks polnud mitte ükski sugulustunne ega huvi naabri vastu,

vaid suurel määral Tallinna ja Helsingi kaupluste hindade vahe. Ei pahanda vist ka soomlased, kui ütlen, et praegugi mõni hea protsent soomlasi ainult selleks Eestisse sõidab, et siin „viron valkeat“ maitsta.

Need sidemed on pealiskaudsed ja võivad raskeil katsumisaegadel, kus vastastikune moraalne ja tegelik tugi iseäranis vajalikud, kergesti katkeda.

Huvi Soome vastu leiaks enesele positiivse aluse just keele tundmisega. Asjata oleks selles asjas jääda ootama soomlastelt algatust, nagu võib olla mõned minu ettepanekule vastaksid. Nimelt olen sagedasti kuulnud küsivat, miks soomlased eesti keelt oma koolides ei õpeta, miks Helsingi ülikoolis eesti keele lektoraadi küsimus nii visalt edeneb. Siin peame arvesse võtma Soome sisemisi olusid ning soomlaste võitlust koduste rootslastega. Viimased on mitmepool oma endise ülevõimu eest väljas ja hoiavad nii mõnegi kantsi enda käes, muuseas ka Helsingi ülikooli. Eesti ja Soome vaimlik lähenemine aitaks mõlemis riigis võõra olluse eba-proportsionaalse mõju vähenemiseks. Soomlased kinnitavad (viimati professor Yrjö Jahnsson omas kõnes II. Soome-Ugri kongressil Tallinnas), et rootslaste mõju ongi selles süüdi, et Soome ei ole tänini veel kindlasti Balti riikide liidu juure asunud. Protsendiliselt on Soomes rootslasi ligi 10 % (meil sakslasi alla 2 %), millise suure arvuga ongi seletatav rootsimeelne mõju.

Kuna Eesti-Läti liidu idee, kui loogiline paratamatus, instinktilik enesekaitse avaldus kahe kokkupuutuva naabri vahel, teostatakse, oleks põhjapoolse naabri kiirema juuretõmbe aluseks sugulusele rajatud kultuuriline lähenemine.

On kindel, et Balti riikide liit ükskord meile kõigile saab olemise küsimuseks, ning mida kiiremini asutakse selle liidu sisemiste sidemete kindlustamisele, seda parem meile kõigile.

Kuid sellega ei piirdu veel soome keele tundmise tähtsus. Iseendast võidame juba palju sellepolest, et soome kirjandus ja kunst ka võõrale maale suudab palju pakkuda, teiseks saavad meile selle kaudu kättesaadavaks ka teiste Skandinaavia väikeriikide kultuur-

varad, mis meile hingeliselt hulga oma-semad, kui mõne naabersuurriigi omad.

Põjapoolsete väikerahvaste kultuurilises orientatsioonis oleks kõige vähem kardetavat meie rahvuslikule omapärale, sest ühe reaalse orientatsiooni hõlma peame ikka viimaks minema ning igavene iseseisev edasi-tagasi kõlkumine võib lõpuks saada hädaohtlikuks. Isoleerituna ei saa nüüdsel ajal ükski rahvas oma kultuuri edendada ja kõige vähem on meil selleks võimalusi. Meie ei tohiks kunagi unustada, et vaatamata parteiderohkuse ja nendevahe-liste keeruliste konjunktuuride peale meie arv rahvalugemise järele on vaevalt miljon. Ungari oma praeguse raske seisukorra juures on õige kaugete sugulastega Baltimere kallastel sõprust otsimas; tema seisukord pole ainult sellest küljest raske, et teda ümbritsevad vaenu-likud ja võõrad riigid, vaid enam kannatab ta just vaimliku isoleerimise all ning tuleb oma pika ajaloo ja tuhandeaastase kultuuri ja traditsioonirikkuse peale vaatamata omale kaugelt sõpru otsima. See kaugus juba näitab selgesti, et naeruväärne oleks siin näha füüsilise abi lootmise tagamõtet, siin on ainult püüdmine pääseda vaimlikust isolatsioonist. Meil tuleb käia sama teed, ainult hulga vähema vaevaga.

Kõik sennised soome-ugri rahvaste lähenemise katsed on tänini rohkem meeolulist laadi kandnud, kongressid ja koosolekud on enam pidud olnud, kus referaatidele vähem tähelepanu pühendati. Tähelepanu puudus on üksteise vähese tundmisega seletatav ja seda võime suurel määral parandada keele tundmisega. Aeg on käes midagi põhjalikumalt ja tusedamat ette võtta.

Ühis-Soome idee, Turaani rahvaste ühinemine, väikerahvaste kultuuriline lähenemine, Balti liidu mõte, — kõik laseb ennast tegelikult rakendada soome keele tundmise külge, võib öelda, siin tuuakse mitu orientatsiooni — poliitilised ja kultuurilised — reaalsusele lähemale.

Meie sisepoliitiline viirelemine ja väiklane näaklemine on meie rahva-arvu vähesusega põhjendatav, kuid ka suurrahva juures juhtub seda, kui tema end liiga isoleerib. On vaja laiemat

silmaringi ja luua kaugemaleulatavaid huviseid, et pääseda väiklusest, tarvis pais eest ära tõmmata, et vesi saaks voolata ja värskeneda.

Võime veel juure lisada, et ka mitmed majanduslikud küsimused koguni teises valgustuses esineksid ja uusi lahendusväljavaateid leiaksid, kui meie soome keelt tunneme. Juba see asjaolu, et Tallinnast Helsingini on sama väike

vahe kui Tallinnast Tapale ja et Helsingis asub politehnikum, paneb mõtlema. Piirdun selle näitusega, et mitte sattuda Tallinna tehnikumi küsimuse keerisesse.

Lõpuks oleks huvitav teada lugeja arvamist, kas tõesti ei ole sest küllalt, kui eesti keskkooli lõpetaja tunneb tublisti „ainult“ inglise ja soome keelt?

Looduslooliste ekskursioonide küsimusest.

Prof. M. Janson. Tõlkinud L. Teder.

(Järg).

III.

Sellisel, katsete resultaadil leida juhtivaid näiteid, edaspidi aga kas või objektiivist materjali, õpetaja, ainult kui ta ei rahuldu materjalist, mille esitasid õpperaamatud, või ei taha ta käsitada tunde ja ekskursioone „näiteliste esitlute“ järgi, osutub uuesti probleemi ees.

Kui bioloogia, eluteadus, veel pole varustatud küllaldaselt materjaliga elupiltide püstitamiseks, mis seletaksid ta ilminguid, siis teaduslikult lähtekohalt, milles on bioloogilise meetodi väärtus, mille kasutamiseks õppetöös on vajalik veel mingi sunduslik lapse hinge muutmise? Milles seisab selle meetodi olu, mida nõuavad õpetajalt kooli õppekavad?

Kui püüame avada väljendi mõiste „bioloogiline meetod“, siis osutub raskeks juba ta esimese osa määramine. Oskussõnas „bioloogia“ peitub terve rida tähendusi alates laialisimast — „eluteadus“ ehk „elulistest olevustest kõikide teaduste ühtum“, ta samasustusen üldise füsioloogia ja loodusfilosoofiaga.

Nii leiame näiteks järgmise seletuse:

„Mõiste „bioloogia“ seletub mitmeti: ühtede tähendab ta laiemas mõttes kõige elulise teaduslikku lahendit, nii kõike uuringut, mis puutub elusse; teistele on bioloogia ainult õpetus üldisest eluilminguist — „üldbioloogia“. Käsitatud esmaosutatud mõttes mahutab nimetatud mõiste ka need tõsiolud, mis maksavad eriti ainult üksikute elusoluste suhtes — „spetsiaalbioloogia“;

teiseks osutatud mõttes ainult need, mis omavad enam üldise tähenduse“.¹

Verigo määrab üldbioloogia nii:

Bioloogiliste teaduste abstraktosa, mis kasutab vahendituid faktilisi andmeid niivõrd, kuivõrd vajab seda elunähtuste mõne üldseaduse kindlaksmääramine, või see, mida nimetame harilikult nende nähtuste mõistmiseks või lahendamiseks. Teiste sõnadega, on üldbioloogia see, mida võiksime nimetada „filosoofiliseks bioloogiaks“²

Bioloogia arenemislugu pakub meile omakord pildi ta järjekordsest staadiumide läbistumisest: morfoloogilisest, füsioloogilisest ja ajaloolisest, nagu nimetab viimast prof. Timirjazev. Muutes nende kolme staadiumi ajaloolise järjendi, räägib ta neist nii:

„Üldküsimuse lahendamine orgaaniliste vormide kujunemisest, kui otstarbekohane nende ehitus ka ei oleks, hargneb sellisel kolmeks alistuvaks ülesandeks. Esimene, vahenditult eksperimentaalne, *füsioloogiline*, koondub selgitamiseks, milliste väliste faktorite mõjul saabusid morfoloogilised erisused ürgajal, milliste edasiarenemisel võisid ühtuda lahendusolevad vormid. Teine ülesanne — osutada need järjekordsed ühtumistastmed looduses, mille kaudu tuli sammuda vormil alates omist liht-

¹ ALFRED FICHEL „Die Richtungen der Biologischen Forschung mit besonderer Berücksichtigung der zoologischen Forschungsmethoden.“ „Allgemeine Biologie“ Leipzig — Berlin 1915.

² ВЕРИГО „Единство жизненных явлений“.

saimaist väljendeist. See ülesanne on omalt olemuselt *morfoloogiline*. Tema küsimuse vastas võrdlev anatoomia, iseäranis pärast teda seletavat darvinismi võidupidu, ja veel enam paleontoloogia, mis rikastas morfoloogia loetlematute siirdvormidega, ühendavate niitidega, nii nähete kui ka kõrgemate arendite süstemaatiliste gruppide vahel. Lõpuks kolmas ülesanne, *ajalooline*, darvinismi teostus, — seletuseks, millise tõsiolulise ajaloolise protsessi mõjul need muutused, mis on kasulikud, hoiduvad alal ja täienevad, kuna teised hävinevad, millega ühes katkestub ühendus üldise aheliku lülide vahel. Nende kolme ülesande ühine lahendus andis esimest korda võtme täielikuks arusaamiseomamiseks orgaanilisest ilmast, kui oma täiuslikkusega üllatavast tervikust**)

Jätame kõrvale bioloogia mõiste täpse määramise kõiges tema laiuses ja ajaloolistes nähetemuutumistes vastavalt arenemisajajärgule ja püüame vaadelda teda psühholoogilises tähenduses, millel on õppetöös nii ülisuur tähtsus.

Vaadeldes teda sellelt lähtekohalt leiame noodsamad kolm momenti, millest räägiti eespool. *Esimene* on materjali kogumine ehk *vaatlus* (morfoloogia). *Teine* — ilmingute uurimine kokkukõlas teadusliku eksperimentaalmetoodi nõuetega ehk *katse* (füsioloogia) Seejuures on tähtis mälestada, et katse ei esine eraldatuna millestki, vaid kujuneb ainult teatavaks momendiks mõtelgu terviklikus voolus, juhitud ja kontsentreeritud omas kõiksuses.

Kolmas — ühendav ja lahendav hetk seletuseks ehk *mõistmiseks* (filosoofia). See viimane moment on seda enam mõtlikku iseloomu, mida kaugemal asub bioloogia temale esinevate küsimuste lahendamiseks eranditult eksperimentaalmetoodi abil. Viimasest aga bioloogia praeguse seisukorra juures võib ainult unistada kaugena, kaugena tulevikuna.

Kõik kolm momenti psühholoogilises mõttes: vaatlus, katse ja vaimlise protsessi lõppsaavutus „mõistmine“ liituvad

teaduse terviklikuks lahutamatuks terviks, kuid iga momendi tähendus üksikult võib kõikuda laiimais piires, oleneades ande arenemisest kontsentreerida mõtlemisprotsessi ja võimalusest kasutada küllaldast materjalide hulka. Mittekritiseeriv mõtlemisviis juhib nii siis kiiretele otsustele ja üldistusile eksperimenti langedes välja täielikult või osaliselt. Või jälle faktilise materjali mitteküllaldane olemasolu võib kutsuda esiplaanile mõtlikkude kujundite jõukülluse ja erilise arenemisvõimaluse.

Kasvatuse ja hariduse ülesandeks on üksikute momentide kokkukõlastamine üheks terviklikuks mõtlemisvooluks, juhitud temale määratud sihil olles valju kontrolli all igas astmes.

Vaadeldes teadust selliselt psühholoogilise tähenduse vaatepunktilt, võib olla ta arenemislool peale meetodiliste väärtuste kas või see ülesanne, et joonelda eriti astete järjekordist arengu *perspektiivi*. Kui taotseme määratud järjekorra inimloos, siis on põhjust oletada, et ka indiviiduumi arenemisloos võib leida aset samane järjekindlus, mida ei saa ignoreerida.

Äjajärk hankida materjali (*vaatlus*) üksikus, alguses omavahel sidumatus kujus, millegagi eriliselt üllatavate üksikute osade olles ülekaal, leiab oma õiguse lapse hingeelu erisustes. Edasi tekib tarvidus töötada ümber see materjal, esinevad küsimused, ja siis jõuab kätte aeg anduda ettevaatlikult mõtelgu kasvatamisele selle terviklikus voolus, mida küünitakse teadusliku mõtlemis- meetodi võtete tarvitamisel.

Ainult pärastpoole, noorusajajärgul, võib tekkida tarvidus ühendite järgi, mis avavad silmapiire, laialdasi pilte.

Kuid nende arenemisastete järjekindlusele kalduvad põõrmast tähelepanu isegi õigustatud meetodikud.

Siin näiteks lehekülj loodusloo meetodikast:

„Elava looduse tundmaõppimise bioloogilise meetodi tõsiolu seisab selles, et *elavaid olevusi ei vaadelda üksikute isoleeritud kehadena, vaid seotult nii ümbrusega, kus nad asuvad, kui ka teisteisega, kuna nende elundeid vaadeldakse ühenduses tegevusega, mida*

*) Vaata laialdast artiklit 68 viirgu К. ТИМРИЯЗЕВ „Биология“ въ энцикл. словаре“ Бр. Греназ. 7 издание.

*nad toimivad*¹ (muidugi niivõrd, kui võrd see otstarve võib olla taoteldav kesk- ja algkoolis).

Pole märgata raske, et bioloogiline meetod esineb üksiku juhusega suhtel neile üldistele ülesannetele, mille esitab endale tänine loodusteadus, — otsida igal pool seaduspäraseid ühendusi ilmingute ja esemete vahel.

„Kuna kooli vaidlematuks ülesandeks on aidata tema hoolde usaldatud noorus praeguse kultuuri tasapinnale, siis selgineb sellest, mis tal on toimida: asetada õpetus vastavusse teaduste tänapäevase seisukorraga, s. o., otsida ülesannet igalpool mitte kuivis kirjeldusis ja rühmitusis, vaid selles, et juhtida omi kasvandikke, kui võrd lubab seda nende võim ja meie praegune teadus, looduse tõelikule arusaamisele, või väljendudes lühemalt — morfoloogilis-süsteemaatilise lähtekohta asemel vaja kindlustada organismide elus esiplaanile tõstuv morfoloogilis-füsioloogiline, s. o. bioloogiline lähtekoht“ (Schmeil).²

Vaja kiinduda selle lehekülje lugemisse tähelepanelikumalt, ja meile selgineb järgmist: Bioloogilise meetodi olemuse määramisele järgneb vahenditult klambrites ja nagu mõõdamines tähend, („muidugi niivõrd, kui võrd see otstarve võib olla taoteldav kesk- ja algkoolis.“) Siis esiteldakse lausunud oletuste kindlustamiseks tsitaat Schmeilist ka ühenduses samase tähendiga „kui võrd lubab seda nende (noorte) võim ja meie praegune teadus.“ Seejuures tekib mulje, nagu ei märkaks autor seda, mis räägib Schmeil *noorusest*, s. o. üldhariduse lõpetajaist ja teeb isegi neisse puutuva tähendi. Pinkevitsch vaid peab võimalikuks võelda seda ka algkoolis, õigupoolest sellisegi uduse tähendiga. Kuid õpetaja suhtes ühineb kogu tegevus tähendi „niivõrd — kui võrd“ täpse mõiste avamiseks. Selles on temale (õpetajale) olulisim, vahenditult määratud kooli õppetöö käik. Ja „bioloogiline meetod“ ei anna sugugi ses suhtes kas või kaugemaid osutusi, sisendab vaid

segangut. Tõeliselt on olemas Pinkevitschil selle termini juures seletus, ning all leheküljel seisab trükituna, et „nimetus „bioloogiline meetod“ ei ole küllalt täpne, kuna sellega ei osutata niipalju materjali *õppeviisi*, kui just *lähtekohta*, milliselt vaja käsitada seda materjali.“ Kuid edaspidi tarvitatakse sedasama nimetust uuesti tagatisel, „et meetodikute enamus hoiab kinni sellest terminist.“¹

Vahetada see termin väljendiga „bioloogiline suund“ esitab veel Natali,² kuid sest vahetusest ei kergne õpetaja seisukord, kuna see ei valgusta pimedat ala „niivõrd — kui võrd.“ Niikaua kui õppetöö tegevus suundub püüdel asetada õpetus „vastassuhtesse teaduste tänapäise seisukorraga,“ ilma täielikult selge ja täpse kujutluseta kasvatisesemest, niikaua valitseb lootusetu segand mõtetes, tarvitatavais sõnus ja õppetöös.

Lapseast nooruseni läbib kasvandik reast seaduspäraseist aranemisastmeist. Jgaühel neist on oma põhitarged ja põhiülesanded. Ei või segada neid karistuskartmatult, esitades õppetööl kas või ülimaid sihte, kuid kaugenedes seejuures kasvandikest.

Meist just mittekaugelolevail aegadel samasugune ülev püüe, asetada õpetus „vastassuhtesse teaduste tänapäise seisukorraga,“ viis sellele, et õpetati lastele süstemaatikat kõigis selle peensustes, jätmata vahele isegi ladinakeelist nomenklatuuri. „Täiuslikkuse“ mõttes algas töö lõpust ja lapsele esiteldi loogiliselt lõplik süsteem, ilma vähemagi kujutluseta sellest psühholoogilisest tähendusest, mille ta omas.

Nüüd kooldub kepp vastaspoole, kuid ta otsad puutuvad last niisama valusalt.

Et ta omas vormid, mis moondavad vahel täiesti selle arenemise loomuliku käigu, on selle segangu mõju ja tolle oma, et puudub selge kujutlus sellest, mis esitab endas „bioloogiline suund,“ ja kui võrd suhtub ta lapse arenemistemele.

Nõutakse käesoleval momendil arenemiseks sugugi tarvilikke õigeid kujund- esemeid lastelt, kel ei ole veel taktilise

¹ Käsikirja harvendus.

² Проф. Д. П. ПИНКЕВИЧ „Методика начального курса естествоведения (природоведения)“ 4 изд. Гос. изд. 1922 стр. 139.

¹ ПИНКЕВИЧ — eelnimetatus.

² В. Р. НАТАЛИ „Естествознание в новой школе“ Новая Москва 1923.

materjali küllaldast tagavara, mille põhjal võiks saabuda tulemus, ega arenenud andeid saavutada see tulemus teadusliku meetodi nõuetel. Arenemisprotsess moondatakse, küsimus mingisugusest ilmingust püstineb kõrvalt, selle aluseks asetatakse oletus oleva tarvilikkusest, ja edaspidises saavutatakse tulemus järsku, ning see ei esine lõppsaavutusena kauakestvast, paljude ilmingute iseseisva uurimise pingulisest tööst.

Parem oleks juba, kui õpetaja ei tarvitaks kattena mingeidki moonutusi, kas või teaduslike väljendeid, nagu „looduse jõud,“ vaid räägiks lihtsalt ja selgelt kõikjuse Targast Loojast. See peegeldaks täpselt teo olemust ja vähem räägiks vastu lapse hingeelule ja teadusliku meetodi nõuetele, kui bioloogia tos moonutatud kujus, mis võib arendada ainult pealiskaudsust ja ebasuku.

Otstarbekohasuse eeldus ei olegi lõpuks nii kole.

Nii ütleb Zigvart rääkides teleoloogist ja põhjuslikkusest, et kõikjuse ideaalne pilt vaadeldav nii ja teisiti, võiks anda otstarbe — ja põhjused ühtlaseks. Zigvardile sarnaselt õigustele teleoloogiat ka Klebs, ta räägib: „Meie eluilmingute äärmises puudulikkuses teleoloogiline lähte-koht leiab kasutamist heuristilise printsiibina, mida ta alati tema juures tunnustas. Seega läbis-tatakse tee nganismide ja välisilma tumedate vastassuhete algeliseks mõistmiseks, saavutatakse esimene võimalus püstitada õiged küsimused ilmingute põhjuslikuks uurimiseks.“*)

Suureks kurvastuseks on „organismide ja välisilma tumedate vastassuhete“ ala olles liig suur. Eksperimendi, katse meetod ei või olla käsitledav siin omas täiuses ja täpsuses paljudel põhjustel, osalt juba ülalnimetatuil. Neilsamadel

põhjustel kohtame ka biloloogilisel alal palju rutatuid tulemusi valesti või puudulikult korraldatud vaatlusist. Üks ja sama fakt seletub tihti hoopis mitmeti erisuguste autorite poolt.

Nii näiteks Darvini arvamisele, et nii nimetatud lehtede „ööseisend,“ tähelepandav suure hulga taimede juures, ilmneb kaitsena külma eest, räägib vastu E. Stal, kes ütleb, et see liikumine on seletamatu soojavöö maades, aga parasmaades just kõige külmemal ajal liikumist tihti ei sünnigi, mida tuleb kirjutada tugevasti väheneva lehtede liikuvuse arvele. Lehtede „ööseisendi“ tähendust ta näeb transpiratsiooni suurenemises. „Uneseisendliste“ lehtede labad jäävad kas hoopis kastest kuivaks, või kattuvad nad kastega võrdlemisi nõrgemalt, kui lehed, mida kunstlikult hoitakse päevas seisendis. Öö kestel kastega kaetud lehelabad transpireerivad võrdlemisi vähem kui need, millel puudub kaste.*)

Moldenhauer puutub sama küsimust rääkides jänesekapsast (*Oxalis Acetosella*). Ta seletab selle lehtede „ööseisendit“ ülimäärase auramise kaitsena päikese valgusel, aga hommikul ja õhtul kaitseabinõuna öösis külma ja hallade vastu.

Nende ridade kirjutajal tuli kasvatada talve kestel eksemplar *Oxalis Acetosella*, mis istutati kevadel lillepotti. Ja osutus, et taim, mis seisis ikka kirjutuslaual kaunis tugeva elektrilambi kõrval ja tema vahenditl valgusel 3—4 tundi päevas, õhtul kella 8 oma lehed korralikult kinni pani. Nähtavasti tõusis siin esiplaanile veel uus tegur, kuna väljakutsuvad mõjud, mida tähistab Moldenhauer, puudusid või ei osutanud vastasmõju. Kas siin ei astunud esiplaanile uus moment — perioodilikkus, tmõjuv aime ihu modelleerivas aines?

(Järgneb).

*) Г. КЛЕБС „Произвольное изменение растительных форм.“

*) Журн. „Естествозн. и Географ. 1899 а. № 4.

Meie alg- ja keskkooli ajaloo õpperaamatud.

J. Adamson.

(Järg).

J. Sitska õpperaamatute seeria lõpeb IV osaga, milles käsitatakse uuemat aega algades Ameerika ja Prantsuse revolutsiooniga. Kui autori uueaja õpperaamatut võib hädakorral veel kuidagi viisi koolis tarvitada, siis seda tema uuema aja kohta ütelda ei saa. Viimane on veel ühekülgsem ja pealiskaudsem. Näit. Inglismaad XIX a. pole autori õpperaamatu järele peaaegu olemaski.

Nagu öeldud, algab autori uuem aeg Ameerika revolutsiooni käsitlusega, millele pühendatud ligi 11 lehekülge.

Esitatud on niisuguseid andmeid ja fakte, mis keskkoolile ülearused. Pealegi oleks otstarbekohasem olnud osa siin esitatud materjalist üle kanda „Üld. ajaloo“ III ossa ja siduda Inglismaa ja Prantsusmaa vahelise võitlusega. Ameerika sündmusilt läheb autor Prantsuse revolutsioonile, ilma et peataks tööstusrevolutsioonil. Prantsuse revolutsiooni käsitluses peatab autor rohkem revolutsiooni sündmustikul, kui ta nähtuste põhjustel ja tagajärgedel. Tööstusrevolutsioonist räägitakse küll mööda minnes „Üld. ajaloo“ III osas, kuid autor oleks pidanud seda tegema tõsisemalt ühes uuema ajaga: tööstusrevolutsioon ühes oma tagajärgedega kuulub rohkem XIX kui XVIII as. Nähtavasti asub autor nende vanemate ajaloolaste seisukohal, kes teadsid rääkida küll Prantsuse revolutsioonist, aga mitte tööstusrevolutsioonist.

Nüüdisajal ei arvestata mitte ainult esimesega, vaid samal määral ka teisega: nad on kaks suuremat sündmust uuema aja lävel, millistel hiigla mõju edaspidisele ajaloo käigule.

Võõrastavana tundub, et autor ei arvesta tööstusrevolutsiooniga, ei kodanluse jõu ja mõju kasvamise ega ta võimulepääsuga. Peatatakse küll nii juuli revolutsioonil kui ka esimesel parlamendi reformil Inglismaal, viimase juures ainult mõne reaga, kuid missugused rahva eriklassid olid siin kandvateks jõududeks, sellest ei saa õppe-

raamatu põhjal mingit ettekujutust. Kui juba kodanlusel ei peatata, siis iseenesest mõista ka mitte töölistel. Nii ei leia ei linna kodanlus ega tööliste klass Sitska õpperaamatus väärilist käsitlust. Tahaksin öelda, et neist on peaaegu mööda mindud. Autor opereerib sündmuseid kirjeldades ainult üksikute isikutega, vabameelsetega ja parlamendi vähemusega, aga mitte nende tagaseisvate laiemate sotsiaalsete rühmitustega. Äärmiselt napis inglise ajaloo kirjelduses peatab autor eestkätt Canningi tegevusel ja liri küsimusel. Iirimaa olusid võetakse siin tõsisemalt ja asjalikumalt kui Inglismaa enese omi. Autor märgib ära küll inglise valitsuse seisukoha Püha liidu suhtes Canningi ajal ja enne teda, kuid 20 aastate reformid, katoliiklaste emansipatsioon maha arvatud, on kõik unustusse jäetud, näit.: tollitariifi alandamine sisseveetavalt kaupadelt, õiguseandmine tööliste ametiühinguid asutada jne. Lhk. 58 pühendatakse esimesele parlamendi reformile ainult 5 rida. Siit peale ei leia meie enam Inglismaad iseseisva käsitamisobjektina, ainult harva siin-seal vilksatavad read riivavad teda. Arusaamatuks jääb, kuidas võib inglise ajalugu XIX a. keskkoolis käsitada, kui vaikides möödutakse järgmistest kardinaalsetest nähtustest: tööstusrevolutsioon ja ta tähtsus, viljaseadused, 20-aastate reformid, esimene parlamendi reform, kaubandus-tööstusliku klassi tõus, chartism, viljaseaduste kaotamine ja vabakaubandus (Listist ja proteksionismist ei tehta ka kuskil juttu), teine ja kolmas parlamendi reform, Gladstone uuendused, imperialism jne. Nimetatud küsimusi peaks iga autor tingimata puudutama, kui suurel määral ja missugusel kujul, see jääb muidugi iga autori enese otsustada.

Kas teiste Euroopa riikide ajaloole on enam tähelepanu pühendatud? On küll, kuid ühekülgset. Ka mõisted, millistega autor siin opereerib, pole rahuldavat selgitust leidnud, näit.: „vaba-

meelsed“ olevat need, kes „vabalt mõtlevad“. Liberalismil oli terve rida teoreetikuid, nende hulgas tähtsam Benjamin Constant. Tema ja Royer Collardi kohta üeldakse ainult nii palju, et nad saadikutekojas olnud kõige hiilgavamad ja kõige rohkem lugupeetud kõnemehed. Nii jääb vabameelsuse mõiste ikkagi selgitamata.

Mida õpperaamatus rohkesti, need on faktid ja nimed. Kuid ka neid pole nii palju, et jatkuks terveks õppeaastaks 2 nädala tunni juures. Õpperaamatus on 118 lhk. Kui siit maha arvame Ameerika ja Prantsuse revolutsioonile ja Napoleoni ajale pühendatud leheküljed (1 - 47), mis kuuluvad õppekava järele eelmise klassi kursusse, siis jääb järele esitatud materjalist ainult 72 lhk, mis ainult pool õppekursusest.

Iselaadilisest materjali gruppeerimisest ja paigutamisest annab tunnistuse järgmine näitus. Õpperaamat lõpeb peatükiga „Kõige uuema aja hariduselised edusammud“, kus räägitakse küll hariduselistest edusammudest, kuid pajatatakse ka Austraalia koloniseerimisest, Aafrika jagamisest ja Buuride sõjast.

Keeleliselt on autori „Üld. ajaloo“ IV osa kaugelt nõrgem eelmisest, eriti vanaaja õpperaamatust. Ka keeleline „liig-mahlakus“ annab end siin teravalt tunda: sohinaiste valitsus, edev, liiderlik, hirmumehed, timuka sulane j. n. e.

Välimuselt jätab J. Sitska „Kõige uuem aeg“ ka rohkem kui tarvis soovida. Ta on, võib ütelda, sündsam makulatuuriks, kui õpperaamatuks. Teatavasti on üksikud keskkooli juhatajad mõne makulatuuri välimusega õpperaamatu suhtes, kuigi ta sisuliselt soliid, koguni eitavale seisukohale asunud. Õpperaamatu välimusega peaksid kirjasused tõsiselt arvestama.

J. Sitska „Üld. ajaloo“ IV osa suhtes ei saa kahte arvamist olla: ta on täiesti kõlbmata õpperaamatuks meie keskkoolidele.

Paremaks ajalookirjanduse teoseks on dots. P. Treibergi „Kõige uuem aeg“, millest sennini ilmunud kaks osa. Esimeses osas peatab autor vanakorral, Prantsuse revolutsioonil ja Napoleoni ajal, kuna teise ossa kuulub aeg Vieni

kongressist kunni 48 a. liikumisteni Saksamaal. Nimetatud töö tahab olla rohkem ajaloo käsi- kui õpperaamat. Autori käsiraamatu siht pole mitte faktiliste teadmiste hulga edasiandmine, vaid ajaloo arenemisprotsessi kujutamine, kusjuures erilise tähelepanu osaliseks saavad sotsiaalpoliitilise elu tõusu ja mõõna ajad, kuna kultuurajalugu pealiskaudsemalt käsitatakse. Et poliitilised ja ühiskondlikud nähtused on tihti seotud majandusliku teguriga, siis on autor püüdnud viimasele anda teiste ajalootegurite keskel väärilise koha. Juba pealiskaudselgi lehitsemisel võib näha, et autori poolt ülessäetud põhimõtted on teostatud, kusjuures ajaloo materjal on hästi valitud, täpses kujukas ja modern keeles, kuigi pisut raskepärases, edasi antud.

Nagu igal ajal on kaks külge, nii leiame ka P. Treibergi käsiraamatu jaatavate omaduste kõrval ka eitavaid. Ta üksikute osade vahel puudub proportsionaalsus. Rohkem tähelepanu, kui seda käsiraamat nõuab, on pühendatud näit. vanakorrale, tööstusrevolutsioonile ja sotsialistlikkude ideede arenemisele. Tööstuslik revolutsioon on sama põhjalikkusega käsitatud, nagu see harilik on majandusteadusliikkudes käsiraamatutes. Mis puudub sotsialistlikusse teooriasse, siis olgu tähendatud, et autor pole mitte ainult neile tõsist tähelepanu pühendanud, vaid ka teistele ideelistele vooludele, näit. reaktsiooni teoreetikuile, liberalismile, siis Lemenais'ile, August Comte'ile ja Carlyle'le. Lugeja seisukohalt ei saa nimetatud defekti öieti defektina võtta, vaid isegi teatava paremusena. Eesti lugejal, ajaloo harrastajal, vaevalt on käepärast soovitaval korral ja määral vastava sisuga monograafijaid, kuna teised tööd nende küsimuste suhtes sageli vähe ütlevad ja pealiskaudsed on.

Tõsisema puudusena esineb juba kohatine selgusetus. Näit.: lhk. 180 loeme Fourier kohta: „Et töö mitmekeesine ja inimeste iseloomule vastav, töötamisega lühike, Fourier arvates mitte üle kahe tunni päevas..“ Siit võib järeldada, nagu kestaks Fourier falanksis tööpäev ainult 2 tundi. Tõepoolest ei ole see nii. Fourier falanksis on sagedane töövahetus võimaldatud. Mitte

tööaeg, vaid töö perioodid ehk seansid kestavad 1½—2 tundi. Näit.: suvel võib iga tööline pühendada 2 tundi vilja koristamisele, 2 tundi aiatööle, mõned tunnid vabrikutööle jne., kusjuures töö vaheldub puhke- ja eineajaga.

Kohati oleks soovitatav olnud rohkem detaile näha, kui seda autor annab. Lhk. 46 öeldakse 4. aug. puhul, et mõisnikkude nõuetele vastu tulles, kaotatakse otsekohe ja tasuta kohustused, mis isiklikul pärisorjusele põhjenesid, kuna tähtsamaist s. o. reaalseist kohustusist võivad talupojad vabaneda väljastu teel. Mõni lhk. hiljem peatub autor reaalseil kohustusil, kuna isiklikul pärisorjusele põhjenevate juures aga mitte. Lugejale oleks muidugi huvitav kuulda, missugused siis viimaste hulka kuulusid. Igatahes käsiraamat peaks vastuse andma. Autor loetleb küll mõned neist kohustest käsiraamatu algul, ilma et aga neid viiks isiklikkude kohustuste alla. Niisamuti oleks soovitatav olnud, kui autor oleks septembri kuu tapmiste juures peatades, neid pisut teisiti valgustanud. Et Marati isik selles julmis ettevõttes mitte liig esikohale ei tõuseks, oleks autor pidanud arvestama ka selle osaga, mis toll ajal etendasid Pariisi kommuuna ja viimase „Comite'de surveillance“. Sarnaseid vääratusi leidub autoril veelgi.

Mainitud puudused ei vähenda kuigi palju P. Treibergi ajaloo-käsiraamatu väärtust, ta jääb ikkagi paremaks ajaloo kirjanduse teoseks. Autori nimetatud töö võib koguni õpperaamatu aset täita, kui klassi tasapind seda lubab. Teatavasti ongi ta osalt keskkoolides tarvitusele võetud.

Õeldu R. Vipperi õpperaamatu välimuse puhul on osalt maksev ka P. Treibergi teose kohta. Ka viimane jätab mõndagi välimuselt soovida. Seda peaks kirjastus tõsiselt arvesse võtma. Lehekülje hiigla tähtede kvantum, mis küll esialgul kirjastusele kasulik paistab olevat, kuid lõppude-lõpuks jääb reaalne kasu siiski küsitavaks.

Ei saa vaikides mööduda M. Kampmanni ja ka Reiman'i „Eesti ajaloo“.

Nad ei vasta küll meie kooli õppekavadele, kuid kohaste tööde puudumisel on nad tarvitusel, esimene suuremal määral kui teine.

M. Kampmann'i „Eesti ajalugu“ on määratud algkoolidele ja kannab sellepärast episoodilist iseloomu. Keel lihtne ja arusaadav, kuid kohati tundub liig lihtsana. Materjal üsna hästi valitud ja gruppeeritud, kuid rikkalikumalt esitatud, kui seda vajab meie algkool 2 nädala tunni juures. Autor oleks pidanud arvesse võtma, et meie algkoolis õpetatakse ka üldist ajalugu. Viimast autor peaaegu ei puudutagi, mispärast on raske ta tööd meie 6 kl. algkoolile vastavaks lugeda.

Autori töö teine trükk on esimesest parem. Kahju, et mõningad vead on ikkagi püsima jäänud. Näit.: Pihkva allaheitmine ja Moskva ühendamine ei sündinud Joann III vaid Wassiili III ajal (1510).

V. Reiman'i „Eesti ajalugu“ on, nagu öeldud, mõnesugusel määral meie keskkoolides tarvitusele võetud. See pole süstemaatiline töö, ega pole keskkooli nõuete seisukohalt kirjutatud. Materjali valik ja selle rühmitamine ei ole küllalt otstarbekohane. Kirikule on rohkem tähelepanu pühendatud, kui see harilikule lugejale, eriti õpilasele, vastuvõetav. Keel kerge ja arusaadav, kuid väga tuntavalt omapärane.

Huvitav on tähele panna, et kodumaa ajaloo käsitlemine nii üldise ajaloo õpperaamatutes kui ka viimastest lahuseisvais teis on materjali valikult väga sarnane. Raske leida mõnda erinevat mõtet.

Nii jätab suurem osa meie ajaloo õpperaamatuist palju soovida. Nad, kas ei vasta meie õppekavadele või uuematele õppimismetoodidele, või jälle patustavad koguni ajaloo teaduse vastu.

Kui eraalgatust lootma jääda, siis ei saa meie alg- ja keskkool küll kaua kooli nõuetele vastavaid õpperaamatuid. Haridusministeerium peaks siin kiirelt ja tõsiselt samme astuma, et lood selles suhtes võimalikult pea paraneksid

(Lõpp.)

Soome-Ugri II. hariduskongress.

(Järg.)

Kell 3 p. l. algasid kõned. Esimesena kõneles endine riigivanem K. Päts teemile: „Soome-Ugri kultuurpoliitika ülesannete kava ja selle teostamine“. Heites pilgu soome-ugri rahvaste kaugemasse minevikku, leiab kõneleja, et neil rahvail paratamatut vajadust ei ole olnud kindlama riikliku korralduse loomiseks oma avara asupaiga tõttu. Siiski oli neil juba teatud ühiseluline arenemisaste saavutatud, kui nad teiste rahvaste valitsuse alla sattusid, mille tõttu neil hiljem raske ei olnud oma riike asutada. Nüüd võime vastastikusel tundmaõpil oma kultuuri arendada. Enam edasijõudnud hõimrahvad ongi meid aidanud sõjas ja oma haritud jõududega, iseäranis meie ülikooli loomisel. Meie kohus on aidata mahajäänud hõimlasi. Meil tuleks iseäranis võimaldada nende lastele hariduse omandamine meie koolides stipendiumide jne. abil, et valmistada nendele haritud tege-lasi. Kongress peab just tegelikku tööd silmas pidama. Valitsused peaksid seda tööd toetama.

Kuna prof. E. N. Setälä ise teaduslikul õppereisil viibis Lapimaal, kandis ette tema kõne, „Soome-ugri rahva- ja keeleteaduse saavutused ja ülesanded“, mag. Airila.

Järgmine kõneleja, prof. Gynla Kornis, ei ole isiklikult kongressile ilmunud, ja tema saksakeelne kõne „Humanistlikud õpped ja ilmavaade“, jääb ette kandmata.

Viimasena sellel päeval kõneles peajuhataja V. M. J. Viljanen teemile: „Ma-janduselu tähtsus kultuurikandjana, eriti silmas pidades Soome olusid põhjamaade kultuuripiirkonnas“.

Kell 6 p. l. oli raekojas Tallinna linnapea poolt korraldatud teelaud, millest osa võtsid hõimrahvaste ja valitsuste esitajad.

Õhtul kell 9 algas „Estonia“ kontsertsaalis eesti helitööde kontsert „Tungla“ segakoori, sünfoonia orkestri ja solistide poolt. Esinesid: „Estonia“ ooperilauljad O. Olak-Mikk ja R. Ots, prof. A. Lemba, J. Vachman, P. Laja ja klaveril A. Mamontov. Juhatasid Theodor Vettik ja

Raimund Kull. Kavas olid Kappi, Lätte, Tobiase, Saare, Miina Hermani, A. Lemba, Süda, Tärnpuu, Lüdigi, Elleri ja Kreeki tööd. Osavõtt oli nii elav, et kõik soovijad kontserdile ei pääsenud. Soom-lased ja ungarlased olid ilmunud viim-seni.

Kongressi teisel päeval kõneles mag. Matti Pesonen „Soome-ugri rahvaste kultuurühtsusest“. Kokkuvõetult avaldas kõne järgmist:

Meil, soome-ugri rahvastel, on kaks asja ühist, üks murelik, teine lootuslik. Üks on ühine väline hädaoht, teine ühine soome-ugri isade vaim. Üks on enam poliitiline, teine hariduslik küsi-mus. Mõlemil on kokkupuutumist, ja käesoleval juhusel vajame ühise kultuuri sidemeid, mis ühendaksid soome-ugri rahvaid ka poliitiliseks ühistööks. Ette-poole laieneks see ühistöö, ja temast võtaksid ehk osa kõik turaani rahvad.

Meie, soome, eesti ja ungari rahvas, oleme palju kultuurimõjutusi saanud Läänest ja tunnustame seda, kuid meie ootame lääne kultuuri poolt ka tunnust sellele vahiteenistusele, mida meie kolm rahvast on sooritanud Jda suhtes. Meie rahvad on valanud Euroopa kul-tuuri isadelt päritud vormidesse ning lisaks annud oma rahvusliku vaimu. Meie rahvastel on seega igaühel oma-pärist kultuuri, kuid on ka omavahelisi kultuursidemeid, igivanu ja uuemaidki.

Kõneleja toob ette tähtsamad sünd-mused ja tegelased kolme rahva tõusu-aegadest ja vastastikustest suhetest, mainib surveaegu ja iseseisvaks saamist ning läbikäimise elustumist, iseäranis esimest kongressi kolme aasta eest Helsingis, mis juba nähtavaid tulemusi on andnud ja veelgi annab. Meil on ülesandeid, näit. ühise ajakirja loomisel ja iseäranis mahajäänud hõimude hari-duse ja iseteadvuse tõstmisel.

Selle järele kanti ette kongrressile tulnud tervitustelegrammid, mida olid saatnud: Soome pea- ja haridusminister Lauri Ingmann, minister Procopé, Eesti saadik Londonis Dr. Kallas, endine Soome saadik Eestis Erkki Reijonen, prof. Setälä, prof. Kaarle Krohn, prof.

Mikkola, Liivi Sõprade Selts Lätis, Eesti Rahva Muuseum, Tartu Linnavalitsus, Võru Maakonnavalitsus, Narva Õpetajate Selts, Vanemuine, dekan Saral, prof. Köpp abikaasaga, prof. Sild, Esperanto Selts Eestis, ajaleht „Eesti“, ajakiri ja kirjastusühisus „Loodus“. Eesti konsul Milaanos Kari Erik Soans oli saatnud pikema tervituse, milles hüüab elagu kõik Turaani ühinemisele ja lisab kaasa turaani muinasjutu, mida ta kuulnud sõja ajal 1915 a. ühes Siberi mongoollaste kloostris Buddha laamalt. Laama olnud erutatud teatest, et külaline eestlane on ja nimetanud eestlasi rahvaks, „kes oma kannad on unustanud“. Pärast innukat palvetamist ennustanud ta eestlastele lähedast õnneaega ja avaldanud seda, mis tuhanded aastad meie, jumala sulased, oleme pühalikult üks-teisele usaldanud“. Lugu kirjeldab „rahvaste rahva“ õnneaega kümnetuhanda aasta eest Vägevama Kuninga valitsusel ja tema vägede laialimineku pahade vaimude tahtmisel. Oma rahvaid leinavale ja nende tagasitulekut ootavale Vägevamale Kuningale aga ütlevad hääd vaimud: „Kõik sinu rahvad, kelle oled välja saatnud, peavad raskelt kannatama ehk hävinema. Nad tõusevad vahel, kuid langevad jälle. See kestab tuhandeid aastaid. Su maa aga jääb karistuseks vaeseks ja rahvas pimedaks nagu praegu, senni kui välja-saadetud rahvaharud teid ei päästa. Siis aga saab suur ühine turaani rahvas jälle õnnelikuks, rikkaks ja vägevamaks ning ta maa saab jälle õitsemata ja kingib oma rahvale kulda, hõbedat ja nägematuid jõudusid . . .“

Jutu lõppedes langes vana laama surnult maha, silmis lootuse sära . . .

Järgnes Ungari haridusminister krahv Klebelsbergi kõne: „Ungari keskkoolide reform“. Kõne kandis ette seminari direktor Quint, Budapestist.

Ungaris pandi selle aasta algul maksma uus keskkoolide seadus. Selle uue koolikorralduse põhjenduseks viib kõneleja kuulaja kaugele ungari kooli minevikku ja esitab tähtsamad momentid keskkooli arenemisest. Ta esitab jesuiitide, piaristide ja protestantlike keskkooli põhijooned. Pärast jesuiitide ordu sulgumist 1773 lõpetasid oma olemas-

olu 41 keskkooli ja 7 internaati. Jäi tühi koht.

Maria Theresia valitsuse viimasel aastakümnel sai kooliküsimus Ungaris riigipoliitiliseks küsimuseks, olles senni kirikute tegevusalaks, 1777 a. küpses *Joszeff v. Ürményi* Ratio Educationis — suurepärase koodeksi, mis ühtlaselt korraldas maa kooliolud rahvakoolist ülikoolini: koolikorraldus, õppekava ja järelevalve on selles töös käsitatud samal määral. Ürményi oskas enesele ka väärilisi kaastöölisi leida: selle aja pedagoogiliste küsimuste põhjalikuma tundja luterlase *Daniel Terstanszky* ja endise jesuiidi *Paul Makó*, väljapaistva latinisti ja unghari kooli põhjaliku tundja. Õieti on Ürményi Ungari esimene kultuurpoliitik uuemas mõttes. Ühes oma suure vaimlise pärija minister August Trefortiga on tema ungari kooli looja.

Kaks korda on ungari keskkooli loomulikku arenemist katkestatud: Jeseph II ajal ja pärast 1848—1849 a. vabadusvõitlust. Mõlemad reformid olid sihitud Ungari rahvusliku kooli vastu, olid tsentraliseerivad ja germaniseerivad. Viimase reformi asjatundja, Bonitz, väljapaistev pedagoog, toodi Saksamaalt, ja see oli meie õnn. Tähtsam uuendus tema ettepanekus oli kuueklassiliste (resp. 7) reaalkoolide loomine Ungaris, muidugi selleaegsel kujul, poolkutselise iseloomuga.

Ungari põhiseaduse restaureerimisel 1867 sai jälle *Joszeff v. Eötvös*, kes juba 1848 Batthyany kabineti liige oli olnud, Ungari haridusministriks. Tema esitas 1870 a. oma kava, mis põhijoontes Ratio Educationis aluseks võtab: nelja-aastane alamgümnaasium (vastas nelja-aastasele põhikursusele Ratio Ed.), kaheaastane ülemgümnaasium (vast. kaheaastasele gümnaasiaalkursusele R. Ed.) ja kolmeaastane lütseaalkursus (kaheaastase Philosophicum R. Ed.). Lütseaalkursusel pidi olema kolm haru: teoloogidele ja keeleteadlastele, õigusteadlastele ning arstidele ja loodusteadlastele. Ka reaalkool jäi maksma, kuid seitsmeaastase kursusega. — Eötvösi aruandes esinevad ka kaks ungari koolile uut mõistet: ühise alama astme ja reaalgümnaasiumi idee.

Ungari rahaline seisukord ei võimaldanud lütseaalsüsteemi maksma panna, ja Eötvösi järglane pidi sellest loobuma. Alles teine järglane, minister *August Trefort* lahendas keskkooli küsimuse 1883 a. XXX. a. seadusega (XXX. art.), kasutades kõiki kogemusi *Ürményi Ratio* ajast peale, lahendades ka raske riikliku järevalve probleemi. Juba 1875 a. arendas Trefort reaalkooli kaheksaklassiliseks, olles ühise keskkooli vastane, mis juba minevikku kuulus.

1890 a. reform kõrvaldas greeka keele gümnaasiumist. See leidis ühe-meelset hukkamõistu pedagoogide poolt. Sellepärast pidi tagasi tuldama Treforti juure. Viimane tunnustas siiski täiel määral ka reaalariduse ja pooldas tema üheõiguslust.

Ungari uus keskkoolide seadus saabus Treforti vaimus ja tema näidatud sihis. Tema põhimõtteks on *keskkooli tüüpide differentseerimine ja nende õiguste ühtlustamine*. Ei ole monopoli ühelgi koolitüübil.

Hoolimata mõnestki põhjendatud argumendist ühtlase keskkooli kasuks, on tugevad argumendid erineva keskkooli kasuks, nii et iga tüüp I—IX klassini oleks intensiivselt välja arendatud. Mõõduandvaks nenda akadeemiliste arutuste juures on aga majanduslikud tegurid. Selle tõttu on meil võimata igasugune furkatsioon praegusel ajal.

Aga ka erineva keskkooli pooldajale ei näi koguni võimatu olevat uue seaduse lõpulik arenemine ühtlase koolitüübi kasuks — selles mõttes, et reaalgümnaasium üldiseks koolitüübiks saaks. Et see soovimatu arenemine ei teostuks, tuleb niihästi humanistliku gümnaasiumi kui ka reaalkooli pooldajail valvel olla: esi-

mesed pidagu silmas, et see viimane katse on klassilist haridust Ungaris elustada.

Olevast 120 Ungari keskkoolist sulutakse umbes 14. Ülejäänud 106 muudetakse umbes 20 humanistlikkudeks, 71 reaalgümnaasiumideks ja 15 reaalkoolideks. Sellega saab reaalgümnaasium kaaluvaks koolitüübiks. Tema üheks põhjuseks on ka uute keelte õppimise vajadus meie oludes.

Uue seaduse peamõtted on järgmised: Gümnaasiumi ja reaalkooli asemele tulevad kolm tüüpi:

a) humanistlik gümnaasium ladina ja greeka keelega ning saksa keelega; 14) reaalgümnaasium ladina ja saksa keelega ning veel ühe uue keelega (inglise, prantsuse või itaalia k);

c) reaalkool matemaatilise—loodusteadusliku alusega, saksa keelega ja veel teise võõra keelega nagu reaalgümnaasium.

Iga tüüp on iseseisev, kaheksa õppeaastaga ja õigustab vastuvõtu igasse kõrgemasse õppeasutusse.

Peale karaktersete ainete õpetatakse igas tüübis ühtlaselt: usuõpetust, ungari keelt ja kirjandust, kodumaa ja üldist ajalugu maa- ja maadeteadust, matemaatikat ja loodusteadust ning mitmet liiki joonistamist, vastavalt koolitüübile. Nädala tundide arv on kahes alamas klassis 26, teistes 28, peale selle kehaline kasvatus. Vastava eksami põhjal on võimalik peaseda ühe tüübi koolist teise. aga ka linna (*Bürgerschule*) ja erikoolist keskkooli. Klassieksameid ei ole. Aasta lõpul peetakse avalik kordamine, ja edasisaamine oleneb aasta tööst. Ainult küpsuskatsetel on eksami iseloom. (Järgneb).

Ühtluskool 1922/23 õppeaasta arvustiku valgustusel.

Rud. Alas.

Arvud kõnelevad kõige selgemal keelel vaimlis-kui ka majanduslikkudest nähtustest ühiskonnas. Nähtust, millest pikalt ja laialt seletada või kirjutada saaks, võib mõne arvureakesega, ilma et seletuseks sõnagi tarvitseks juure lisada, kõige arusaadavamalt ja piltli-

kumalt avaldada. Pole siis üleaarne ka pedagoogilisel ajakirjalgi mõnda tähtsamat küsimust haridustöö alalt oma lugejatele arvudega seletada, küsimust, millel põhjanev tähtsus -- ja see oleks praegusel korral meie ühtluskool.

Jagan ühtluskooli kujukama pildi saamise otstarbel kolme astmesse — a) 4-ja klassiline algkool, b) kõrgem algkool ja c) keskkool.

Haridusministeeriumi andmed võimaldavad meile 1922/23 õppeaasta kohta kõigist neist kolmest astmest selge ülevaate saada.

Sunduslik või 4-ja klassiline algkool on peaaegu teostatud.

I õppeaasta	klass	töötas	1353	koolis
II	"	"	1357	"
III	"	"	1238	"
IV	"	"	1044	"

Seega tuli iga 100 kooli peale, kus I klass töötas 77 kooli IV-da klassiga. Samasugune seisukord, — kui klasside arvuga võrrelda:

I klasse	oli	üldse	1391
II	"	"	1409
III	"	"	1303
IV	"	"	1086

Iga 100 esimese klassi peale tuli 78 neljandat klassi. Neljaklassiline algkool on jõudsasti aasta-aastaga arenenud. 1920/21 õppeaastal tuli iga 100 esimese klassi peale 65, — 1921/22 õppeaastal 71, — 1922/23 õppeaastal 78 — ja käesoleval õppeaastal — juba 83 neljandat klassi. Neljaklassilises algkoolis said õpetust 105.376 last, neist õppis:

I klassis	27.904
II	28.868
III	27.951
IV	20.653

Õpilaste arv IV-as klassis langeb 74% peale. Järjelikult jääb 26% enne kooli lõpetamist koolist ära. Kui suur protsent see ka ei oleks, on siingi eelmiste aastatega võrreldes suurt edu märgata. 1920/21 õppeaastal oli IV-as klassis 48%, — 1921/22 õppeaastal 57% ja 1922/23 õppeaastal juba 74%. Käesoleva õppeaasta kohta ei ole veel kindlaid andmeid, kuid klasside arvu suurenemise põhjal võib oletada, et see protsent tänavu juba 80-ni ulatab.

Algkooli sunduse alla kuuluvatest lastest jäi õpetuseta 5216 last ehk 4,9%. Pea poole sellest andis üksi Petserimaa, kus 2108 last ehk 24% koolist eemale jäid. Kõige suurem protsent teistes maakondades ulatab aga 8-ni.

Ühtluskooli kõrgema algkooli astmest ehk 5 ja 6 klassidest saame aga pisut teistsuguse pildi. V klass töötas 371, VI — 323 koolis. Klasside seisukohalt: V klasse oli üldse 416, VI — 359. Ühe saja IV klassi peale tuli 38 viiendat ehk üle saja I klassi peale — 26 kuueandat klassi. Õpilasi oli kõrgemas algkooli astmes üldse 17.880, neist V klassis 10.069 ja VI klassis 7.811. Nagu selgub ei lähe pooled IV klassi lõpetajatest edasi, vaid jäävad saadud hariduse juure, kuna ka suur protsent viiendast klassist edasi ei lähe. Ka siin on õpilaste arv aasta-aastalt suurenenud, kuid juba märksa vähemal määral. Nii oli:

1920/21 õppeaastal	V klassis	8638,
	VI klassis	6788 õpilast
1921/22 õppeaastal	V klassis	9574,
	VI klassis	7492 õpilast
1922/23 õppeaastal	V klassis	10.069,
	VI klassis	7811 õpilast.

Seega on alghariduse seisukord kokkuvõttes järgmine: a) 95,1% kooliealistest lastest said õpetust, b) 74% kooliskäijatest lõpetasid sundusliku algkooli kursuse, c) 50% neljanda klassi lõpetajatest lähevad V-sse klassi edasi ja d) 28% õpilastest lõpetavad VI klassilise algkooli.

Keskkooli (ka täienduskooli) klassid töötasid:

VII klass	—	94	koolis
VIII	"	—	87
IX	"	—	81
X	"	—	75
XI	"	—	70
XII	"	—	4

Klasse oli üldse:

VII klasse	—	155	
VIII	"	—	145
IX	"	—	122
X	"	—	97
XI	"	—	84
XII	"	—	4

Ühele sajale VI klassile järgneb 43 seitsmendat klassi. Paistab, et kõrgemal algkoolil ja keskkoolil vahakord parem on, kui alg- ja kõrgemal algkoolil. Nimelt järgnes nagu ülemaltähendatud ühele sajale IV klassile 38 viiendat klassi. Seda paremust kinnitab ka õpilaste arv.

VII klassis- oli õpilasi	5280
VIII " " "	4483
IX " " "	3394
X " " "	2593
XI " " "	1945
XII " " "	82

Algkooli 6 klassi lõpetajatest astub VII klassi 67%, kuna 4-da klassi lõpetajatest ainult 50% viiendasse klassi edasi lähevad. Siin juures on huvitav tähele panna õpilaste arvu kahanemist klassist klassi ülemineku puhul:

1000-est I klassi õpilasest läheb	II klassi 1000 õpilast ehk	100%
" " " " " III	940	94 ⁰ / ₁₀₀
" " " " " IV	705	75 ⁰ / ₁₀₀
" " " " " V	353	50 ⁰ / ₁₀₀
" " " " " VI	275	78 ⁰ / ₁₀₀
" " " " " VII	184	67 ⁰ / ₁₀₀
" " " " " VIII	155	84 ⁰ / ₁₀₀
" " " " " IX	116	75 ⁰ / ₁₀₀
" " " " " X	88	76 ⁰ / ₁₀₀
" " " " " XI	67	76 ⁰ / ₁₀₀

Seega jõuab 1000 õpilasest ainult 77 viimasesse ühtluskooli klassi.

Keskooli lõpetajaid oli 1920 aastal 613, 1921 aastal 1154, 1922 aastal 1412 ja 1923 aastal 1811. Tänavu on lõpetajaid 2000 ümber tulemas. Võrdluseks olgu tähendatud, et kutsekoolides õpis samal aastal üldse kõigis klassides kokku 3.500 isikut. Ülemalseisva kahanemisprotsendi alusel ei ole keskooli lõpetajate arvu kahanemist oodata, vaid see enam, suureneb.

Seisukord keskhariiduse suhtes oleks seega järgmine: a) 67⁰/₁₀₀ 6 kl. algkooli lõpetajatest astub keskooli, b) 1000 algkooli I klassi õpilasest jõuab keskooli viimasesse klassi 67 ja c) keskool praegusel kujul läheb lga aasta keskmiselt 2000 lõpetajat välja.

Kasvatustliku seisukorra järgi oli algkool: häid 14,3⁰/₁₀₀, rahuldavaid 73,4⁰/₁₀₀ ja nõrku 12,3⁰/₁₀₀. Keskoolidest oli häid 8⁰/₁₀₀, rahuldavaid 88⁰/₁₀₀ ja nõrku 4⁰/₁₀₀. Kooli kasvatustlikku seisukorda iseloomustavateks puudusteks nimetatakse õpilaste distsiplineerimatust, õpetaja kõlblist tasapinda ja kindla süsteemita tööd. Üldiselt hinnatakse seisukorda siiski rahuldavaks — eelmisest aastast paremaks.

Õpetajaid oli algkoolis 3833, neist meester. 1940 ja naister. 1893. Kutseta õpetajaid oli veel üldse 1046. Tänavu

on aga kutseta õpetajate arv ligi 50⁰/₁₀₀ võrra vähenenud. Maal, kus klassid komplektiks ühendatud, tuleb ühel õpetajal keskmiselt 1,6 õppeaasta — klassiga tunnis töötada.

Keskoolides oli 1512 õpetajat, neist 61⁰/₁₀₀ mehi.

Hariduse järele oli kesk- ja kutsekoolides õpetajaid:

- a) algharidusega 30⁰/₁₀₀
- b) kõrg. algk. haridus . . 10⁰/₁₀₀
- c) kesk erikooli " . . . 43⁰/₁₀₀ *)
- d) keskooli " 29⁰/₁₀₀
- e) kõrgem eriharidus . . . 4⁰/₁₀₀
- f) kõrgema haridusega . . 11⁰/₁₀₀

Kohtadelt on lahkunud 1922/23 õppeaasta jooksul 774 õpetajat, neist omal soovil 426, lahti registreeritud 315, tagandatud 22, surma läbi lahkunud 11. Kui palju neist tänavu uuesti õpetaja ametisse astus, selle kohta pole kahjuks andmeid.

Õpetajate vahetamise puhul oli uue õpetaja hariduslik ettevalmistus endisest parem 220 — samasugune 277 — ja kõrgem 47 õpetajal. Seega on koosseis 173 õpetaja võrra paranenud.

Kui ruum lubab, tahan ühes järgmises „Kasvatuse“ numbris õpetajate kohta põhjalikuma ülevaate tuua.

*) Siia hulka on arvatud ka suvekursuste lõpetajad.

Kirjandus.

Anni, A: Soome maa, rahvas ja kultuur. Tartu ja Helsingi Hõimklubi korraldusel toimetanud Odamees (Carl Sarap) Tartu 1924. 184 lhk. 1 kaart ja 1 tahvel kriidipaberil ning hulk pilte tekstis. Hind 400 mk.

Eestis puudus senni teos, mille abil oleks võimalik olnud tutvuda Soome maa ja rahvaga, kellega meil lähinemise küsimus põlevamaks päevaküsimuseks. M. Martna raamat „Soome“, mis kirjutatud küll mitte ammu (1909 a.), kuid siiski vananenud sisuliselt ammugi, sest seal puudutakse ainult möödamindevaid poliitilisi päevaküsimusi ja neidki ühekülgsest. Pealegi on nimet. raamatu trükk tõenäoliselt otsas. Siis on ülalnim. A. Anni toimetatud teos otstarviline. Ta on rohkesisune, kuid peab silmas eestkätt mitte maad ja rahvast ennast, vaid rahva kultuurilist arenemist ja kultuurilisi saavutusi. Neile, kel on puudunud otsesed võimalused pikemat aega viibida maa ja rahva tundma õppimiseks Soomes, pakub see raamat ütle mata palju, eriti aga neile, kelle teadmised tugenevad vene kooligeograafiaile, kellele Helsingi on ikka veel Gelsingfors ja Narvajõgi veel Narvoovajõgi.

Raamatu sisu alustub Runeberg'i „Meie maaga“, mida tõlkinud A. Anni ja üldiselt hästi. Alates töö sellega, joonitakse nagu alla seda õrna hellust ja armastust kirjeldatava maa vastu, mis lubab näha ikka kõige paremat ja unustada puudulikku ja eitavat. „Ei ükski rand all taeva raa nii armastet teal olla saa, kui põhja koidust kuldne see maa meie isade“ võib illestada terve raamatu sisu iseloomu.

Maad ja selle loodust puudutavad kaks artiklit — prof. Koskenniemi „Soome loodusest“ ja mag. Tammekanni „Mõned Soome geograafilised andmed.“ Esimene artikkel on kirjutatud suure hoo ja innuga, avaldab piirita kiindumist kodumaa loodusesse. See on Soome maastiku impressionistlik kirjeldus. „Iga maastikku on vaja näha, läbi elada, isiklikult üles leida, seesmise meelega, elamuse järele, mis ta meis äratav“, nii

määrab autor oma seisukoha. Talle pole oluline maastik kui seesugune, nagu ta tõelisuses on, vaid see, millena ta tajuv teatud meeleolul. Soome maastik on paremini tajuv valgeil suvehommiköil, selles fantastalises valguses, mis loodusele annab salapärase nooruse. Seistes siis kõrgendikul, näeme ümber ringi nii kaugele kui silm küünib tumerohelist mõttessevajunud metsa ja sinist välkuvat vett ning kuskilt kaugelt paistab inimese olemasolu tunnusenähtena väike küla punaste elamute ja hallide aita-dega. See on tüübilisem Soome maastiku pilt. Ja siis need valged ööd, mis ei unune ealgi ja ikka kerkib ka kaugel kodumaast rõhuv igatsus nende järele.

Teine artikkel on asjalik ning kuivalt erapooletu. Siin harutatakse külmalt, ilma isiklike tunneteta Soome asendit, pinnaehitust, ilmastikku jne. tuues tõenduseks arvulisi andmeid. See artikkel ei kisu nii kaasa, ei võlu ka sarnast pilti me silmade ette kui esimene, kuid ta on sellele tarvilikuks toeks.

Järgmised artiklid puudutavad rahva kultuuri ja kultuurilisi saavutusi. Seal kõneleb mag. Mägiste „Soome keelest“, prof. Voionmaa „Soome riigist ja ühiskonnast“, V. Ernits „Soome karskusvõitlusest“, T. Aro „Soome spordist ja spordist Soomes“, A. Sentillä „Soome üldised haridusolud“ jne., kunni ilus panorama lõpeb A. Anni võrdleva artikliga „Soome ja Eesti“. Kirju rida, kuid mitmekülgne ja ülevaatlik pilt, kus silmapaistmas vaid jämejooned, olulisem ja, mis peasi, jaatavast küljest. Üldise mulje elustamiseks on ligi lisatud hulk illustratsioone, mis tehniliselt pea kõik laitmatud ja sisule vastavad. Alikirjus näeks ainult rohkem öeldavat, kirjeldatavat. Raamatu paber on hea. Puudub ainult sisuvääriv kaart. Ligilistatud teede kaart ei ole seda. Raamatu levimist võimalikult laiemasse hulkadesse tuleb pidada enam kui soovitatavaks. Takistus võib teha ainult hind — 400 mk., mis paljudele kättesaamatu kõrge.

Veiderman, A.: Maateadus. Õppe-
raamat algkoolidele I. IV õppeaasta.
Eestimaa ja tema naabermaad. Euroopa
ja teiste ilmajagude ülevaade. 100 joo-
nisega. Tallinna Eesti Kirjastusühisus.
Tallinn 1924. Lhk. 146. Hind 180 mk.

On meeldiv, kui ilmub sedavõrd roh-
kesti õpperaamatuid, et neist on võima-
lik teha väljavalik, tugenedes õpetaja
individuaalseile kalduvusile, kui ka
meetodilistele vaadetele ja seisukohta-
dele. Sarnane vaba valiku võimalus
leidus teatud piirini mitmes õppeaines
juba mõniaeg tagasi. Geograafias on
see vast lähema aja küsimus. Juba
sellelt seisukohalt olgu vastuvõetav ja
tervitatud A. Veidermani „Maateadus“.
Mainitud raamat ei esita ei metoodiliselt
ega sisult midagi uut ega erinevalt tä-
helepanudavat. Ainevalikus ja korraldu-
ses on õpperaamatu juures olnud mõ-
duandev õppekava, millest tugevasti
kinni peetakse. Selles on oma hea külg.
Harjumata ja seisukohata õpetajal on
see töös ustavaks juhiks, arenenud ja
metoodiliselt oma seisukohaga õpetajaile
on see töös takistuseks osalt. Raamat
käsib IV õppeaasta kursust, baseerud-
es, nagu õppekavades nõuetav, kodu-
maale, puudutades siinjuures ka naaber-
maid ja kõiki ilmajagusid lühidalt.
Miskipärast pole naabermaade mõistest
täiesti aru saadud. Naabermaadena
leiavad käsitlust kõige lähemad, nimelt
need, mille piirid vahetumatu kokku
puutuvad Eestimaa piiridega ja kauge-
maist ainult Soome ja Skandinaavia.
Kuid naabermaade mõiste tuleb laiemalt
võtta. Mitte vähema õigusega ei preten-
deeri naabermaade koha peale ka Saksa-
ja Inglismaa. Pealegi ei tohi jääda dog-
maatilisele seisukohale, vaid tuleb silmas
pidada ka igapäevaseid praktilise elu nõu-
deid. Ja sellelt seisult pole meile kaks
viimaks nimetatud maad mitte vähem
tähtsad, kui Soome ja Skandinaavia,
eriti viimane. Igapäevasesse elusse mi-
nejal 4 klassi lõpetajal on tähtsam ja
tarvilisem omandada ülevaatlik pilt
Saksa- ja Inglismaast kui Norrast, mil-
lega meil nii hariduslikke kui majandus-
likke huviseid vähe. Ka mõne teise Euroo-
pa riigi kohta, millega meil kaubandus-
likud sidemed, on vähe öeldud. Kuiv
loetlemine ei paku õpilastele midagi.

Seda võib parem teha kaardi järele.
Tarvilisem on meile tähtsamate riikide
iseloostamine, olgu mõne reagi, kuni
vähem tähtsamad on loeteldavad
kaardilt. Sama väide maksab ka Ameer-
ika Ühendatud riikide kohta.

Tähtsama osa õpperaamatust peaks
moodustama Eestimaa geograafia. Kah-
juks on liiga rohkesti peatatud üldgeo-
graafiliste mõistete juures, kuna maade-
teadusele seetõttu vähem jäänud ruumi.
Üldgeograafia mõistete selgitamisel on
sageli liiga kaugele ulatatud loodusluku-
ku, milline nähtus ei sisalda sisuliselt halba,
kuid aja kokkuhoidmisele ja õppeainesse
süvenemisele ei luba tarvilist võimalust.
Selle puuduse juured ulatavad juba
õppekavadesse, kus puudub tarviline
kokkukõla üksikute õppeainete vahel
ja igas õppeaines käsitletakse ühte ja
sama nähtust sageli korraga. Ainete
koondades, oleks leitud ruumi põhjali-
kumale kodumaa maadeteadusele, mis
aga praegu kergelt võetud. Samast pa-
hest järeldub ka väheldane kaardi tarvi-
tamine, mida terves raamatus ainult
nõrgalt puudutatud. Olgu sellest me-
toodilise külje kohta.

Esinevad ka mõned konarused ja
ebatäpsused, millest olgu nimetatud ai-
nult mõned esimesel lugemisel silma-
paistavad.

Lhk. 6. toodud ilmakaarte määrang
on ebatäpne. Päike tõuseb ainult kord
aastas idast ja loojeneb ka korra ainult
läänes, kuid mitte igapäev, nagu mää-
rangust paistab. Lhk. 9 — tubaste as-
jade asendit määratakse vaevalt kunagi
ilmakaarte järele. Lhk. 11. tarvitatakse
plaanimõõdus süldu, nagu tagapool teks-
tis ruutverste, kuna muidu harilikult
meetrimõõde silmas peetakse. Lhk. 21.
on Londoni meridiaani esimeseks nime-
tatud. Tavaliselt tuntakse sellena Green-
wichi meridiaani. Neid kahte nime ei
tohi identitiseerida, olgugi et Greenwich
Suur-Londoni osa. Lhk. 24. nimetatakse
viit ookeani, kuid tuuakse nende viie hulka
kaks merd (P.- ja L.-Jäämeri). Nagu
nimi „meri“ näitab pole need ookeanid,
vaid ookeanide osad. Sarnastena vaat-
leb neid ka teadus, lugedes ainult 3
ookeani. Ainult vene keeles on Jäämerd
nimetatud veel ookeaniks, kuid tea-
duseliselt ei maksa see midagi. Lhk. 26.

õn rannik ja neem ebaõigelt defineeritud. Samuti on paak ja tuletorn ebaõigelt identifitseeritud (lhk. 29) ja mäge vildakalt defineeritud (lhk. 39) ning lhk. 50. pildi allkiri ekslik. Rungas on ainult kalju astang, millelt vesi joa tekitades alla langeb. Lhk. 54. leiduv märkus, et Tännasilma jõgi Viljandi järvest algab, on ebaõige teate asjatundmata levitamine. Sarnastel vaenulistel väidetest ei tohi olla kohta õpperaamatus. Lhk. 65. toodud ülesanded nr. 4, 5 ja 8 on esitatud kujul rasked ja vaevalt läbiviidavad. Leidub peale toodud ekslikkude väidete ja ebatäpsuste veel mõndagi neist raamatus, kuid nende leidmine ja parandamine jäägu juba siinkohal ära. Esitatud ja veel leiduvaist puudustest ei tohi kaugeltki teha halbu järeldusi üldse raamatu kohta. Vead on parandatavad

ka igale asjatundjale õpetaja. Seega pole neil, kui neid vähe, le otsustavat tähtsust raamatu väärtuse kohta. Üldiselt on raamat ometi vastuvõetav. Keel selge ja kergesti arusaadav, selle ea lastele, kellele määratud. Seletused enamasti õiged ja head, terminite tarvitamine korralik ja õige. Seega üldine mulje raamatust jaatav. Pildid, mida rohkesti, tabavad kõiki tüübilisi nähtuseid kodumaalt; tehniliselt on nad peale üksikute erandite head. Ainult seletused ei oleks tarvitsenud nende all nii lakoonilised olla. Raamatu hind — 180 mk. — pole mitte just odav. Kuid siin on kaaluvaks teguriks olnud vististi kõva kõide, mis raamatu välist ilmet ja vastupidavust tõstab.

J. Rumma.

Riigi ja omavalitsuste teenijate pensioniseadus.

Riigikogu poolt 7. oktoobril 1924 a. vastu võetud.

I jagu.

1. Üldised määrused.

§ 1. Käesolevas seaduses määratud alustel on pensioni ja ühekordse toetusraha saamise õigus teenistusest vabastamise puhul isikutel:

a) kes riigiteenistuse seaduse järele riigiteenijateks loetakse;

b) kes omavalitsuse asutustes ja ettevõtetes teenivad, ükskõik kas nad sinna on valitud või nimetatud välja arvatud töölisel;

c) kes avalikkudes koolides ja õigustega eraõppeasutustes õpetavad;

d) eelmistes punktides nimetatud isikute perekondadel.

Märkus 1. Käesoleva seaduse alla ei kuulu isikud, kelle teenistus riigi- ja omavalitsuseasutustes ainult kõrvaltöök on. Ametid, mis kõrvaltöök loetakse, määrab kindlaks Vabariigi Valitsus.

Märkus 2. Avalikkude koolide ja õigustega eraõppeasutuste õpetajatel, ükskõik kas nad ühes või mitmes, nende hulgas ka õigusteta,

õppeasutuses õpetavad, on õigus pensioni või ühekordist toetusraha saada, kui nende poolt antavate tundide koguarv mitte alla 50% kindlaksmääratud tundide normaalarvust ei ole.

Märkus 3. Kaitsevaelased ei kuulu käesoleva seaduse alla.

§ 2. Pensionid ja ühekordsed toetusrahad maksetakse riigikassa poolt riigi- ja omavalitsuseteenijate pensionikapitalist, mis seisab töö- ja hoolekandeministeeriumi valitsemise all ning moodustatakse järgmistest summadest:

a) käesoleva seaduse maksamahakamisel riigikassast ühekordselt määratavast viieteistkümnest miljonist margast;

b) igakuulistest maksudest oma põhirajade alusel eripõhikapitalidega töötavatel riiklikudelt ettevõtetelt, omavalitsuse asutustelt ning avalikkudelt ja õigustega erakoolidelt kunni 8% ulatuses tähendatud asutuste poolt pensioniõigustele teenijatele ja õpetajatele maksetava palga suurusest ja

c) iga-aastastest summadest, mis tarvidust mööda töö- ja hoolekandemi-

nisteeriumi eelarve järele riigikassast määratakse.

Märkus 1. Selle paragrahvi p. b tähendatud protsendi suuruse määrab iga järgmise aasta kohta kindlaks Vabariigi Valitsus töö- ja hooletandeministri ettepanekul.

Märkus 2. Pensioniõiguslike palkadest pensioni kapitali heaks mahaarvamisi ei tehta.

Märkus 3. Selle paragrahvi p. b tähendatud maksusid hakatakse maksuma käesoleva seaduse maksmahakkamisele järgneva kuu esimesest päevast ja arvatakse ainult *edaspidise* aja eest.

§ 3. Palga all mõistetakse vastava ametkoha palgamäära rahas ja natuuras ühes alalise lisatasuga, välja arvatud summad, mis errakorraliste väljaminekute katteks või iseäralikkude tööde tasuks määratakse, samuti ka preemiad, tasu puhaskasust, tasu üle normi antud tundide ja ületunnitöö eest ning perekonna abirahad.

Märkus 1. Natuuras antava palga rahaline väärtus määratakse kindlaks iga teenistuskoha jaoks palga määramise juures vastava ametkonna poolt töö- ja hooletandeministeeriumi poolt näidatud alusel.

Märkus 2. Väljamaal teenistuses olevate isikute pensioni aluseks võetavaks palgamääraks loetakse vastava ametasme palgamäär siseriigis ühes lisadega; vastava ametasme määrab kindlaks Vabariigi Valitsus.

§ 4. Kui isik teenib mitmel kohal, mis pensionisaamiseks õiguse annavad, siis võetakse p. b all tähendatud maksu pensionikapitali heaks ainult ühe ja nimelt selle teenistuskoha palgamäära järele, mis kõrgem on.

Kui õpetaja annab tunde mitmes koolis, siis jagatakse see maks proportsionaalselt normaaltundide tasu piires üksikute koolide vahel nendes antavate tundide arvule vastavalt.

§ 5. Kui oma põhikirja alusel ja põhikapitaliga töötavates riiklikkudes ettevõtetes, omavalitsuseasutustes või avalikkude koolide õigustega erakoolides teenivad isikud saavad palka osalt riigikassa summadest, osalt ülemalt-

hendatud ettevõtetest, omavalitsuselt või erasummadest, siis võetakse § 2 p. b all tähendatud maksu pensionikapitali heaks ainult selle palgaosa järele, mis nimetatud riiklikult ettevõttelt, omavalitsuselt või erasummadest tuleb.

2. Pensionid ja ühekordsed toetusrahad.

§ 6. Pension määratakse kindlaks käesoleva seaduse poolt näidatud protsentides teenistusest lahkuva isiku aastasest palgamäärast (§ 3).

Kui pensioni väljaarvamisel arvesse võetakse ka veneaegne teenistus, siis ei või pension tõusta üle riigiteenija 3. astme palga.

Riigiteenijate palgamäärade üldise muutuse korral muutuvad vastavalt ka kõik käesoleva seaduse põhjal varem määratud pensionid.

§ 7. Pensioni õiguse omandavad riigiteenistuses seisvad isikud, kui nad kakskümmendviis aastat pensioniõiguslikus ametis on teeninud ja 60 aastat vanaks saanud (tabel nr. 1).

§ 8. Isikutel, keda seaduslikus korras tööstehtud haiguste tõttu teenistusest vabastatakse, lüheneb pensioni väljateenimise aeg ja suureneb pensionimäär (§ 9 — § 15).

Terveksaamisega lõpetatakse haiguse puhul määratud pensioni maksmine.

§ 9. Haigused, mis pensioni väljateenimise aja lühendamist õigustavad, jagunevad kahte liiki:

a) rasked parandamata haigused, mis teenistuse jätkamise võimatuks teevad ja ühtlasi ka alalist kõrvalabi nõuavad,

b) haigused, mis teenistuse jätkamise küll võimatuks teevad, kuid alalist kõrvalabi ei nõua.

§ 10. § 9 p. a all nimetatud haiguste põhjal teenistusest vabastatud isikutele, kes viis aastat on teeninud, määratakse pension 35 protsendi suuruses aastasest palga määrast. Iga järgneva teenistusaasta eest, kunni kolmekümne aastani, viimane ühes arvatud, suureneb pension 2% võrra aastasest palgamäärast (tabel nr. 2).

§ 11. § 9 p. b all nimetatud haiguste põhjal teenistusest vabastatud isikutele määratakse pension 10-aastase teenis-

tuse eest 35% suuruses aastastest palgamäärast. Iga järgneva teenistusaasta eest kunni kolmekümne aastani, viimane ühes arvatud, suureneb pension 2% võrra aastastest palgamäärast (tabel nr. 2).

§ 12. Isikutele, keda teenistusest vabastatakse teenistuskohuste täitmisel või selle tagajärjel saadud raskete haavade, vigastuste või haiguste pärast, mis teenistuse jätkamise võimatuks teevad, määratakse pension vaatamata teenistusaja kestvuse peale, kunni töövõime tagasisaamiseni.

§ 13. Isikutele, keda teenistusest vabastatakse teenistuskohuste täitmisel või selle tagajärjel saadud raskete haavade, vigastuste või haiguste pärast, mis alalist kõrvalabi nõuavad, määratakse pension teenistusaja kestvuse peale vaatamata täieliku aasta palgamäära suurus, kuid mitte suurem kui § 6 ettenähtud (tabel nr. 3).

§ 14. Isikutele, keda teenistusest vabastatakse teenistuskohuste täitmisel või selle tagajärjel saadud haavade, vigastuste või haiguste pärast, mis alalist kõrvalabi ei tarvita, kuid teenistuse jätkamise võimatuks teevad, määratakse pension täieliku töövõime kaotuse juures 85% suuruses aastastest palgamäärast, osalise töövõime kaotuse juures aga vastavalt vähem, kuid mitte alla § 7 järele väljateenitud ja mitte üle § 6 ettenähtud pensioni määra (tabel nr. 3).

§ 15. Pension väljateenitud aastate eest ja haiguse tagajärjel arvatakse:

a) neile, kes ametkohal, millest nemad lahkuvad, kaks aastat või enam on teeninud — selle ameti palgamäära järele;

b) neile, kes lahkumispäevaks alla kahe aasta ametkohal on teeninud — eelviimase ametkoha palgamäära järele.

Isikutele, keda teenistusest vabastatakse ametikohuste täitmisel või selle tagajärjel saadud raskete haavade, vigastuste või haiguste pärast, arvatakse pension viimase ametkoha palgamäära järele, vaatamata, kui kaua nemad sellel ametkohal olnud.

Isikutele, keda väiksema palgamääraga teenistuskohale ümber on paigutatud, kui nemad sellel kohal alla kahe aasta on teeninud, arvatakse pension teenistusest vabastamise puhul eelvi-

mase teenistuskoha järele ai nult siis, kui nad eelviimasel kohal vähemalt kaks aastat on teeninud.

Isikud, kes § 17 põhjal pensioni saavad peale üheaastase teenistuse Eesti Vabariigis, kui nemad selle aja on ühel ametkohal teeninud, saavad pensioni selle koha palgamäära järele.

§ 16. Isikutele, kes kaitseväeteenistusest kodanlisse teenistusse üle on läinud, võetakse arvesse kaitseväge aeg kaitsevaelaste ja nende perekondade pensioniseaduse määruste järele, misjuures nendel kaitsevaelastel, kelle kohta seaduses sellekohased määrused ei maksa, võetakse kaitsevæes teenitud aeg arvesse nende määrade järele, mis maksavad kaitsevaelaste ja nende perekondade pensioniseaduse alla kuuluvate kaitsevaelaste kõige alama liigi kohta.

§ 17. Eesti kodanikkudel, kes Vabariigis vähemalt ühe aasta niisuguses ametis olnud, mis käesoleva seaduse järele pensioniõiguse annab, võetakse teenistusaja väljaarvamisel arvesse aeg, mis nad enne 15. nov. 1917 a. on Vene riigi teenistuses olnud, kui nende teenistus arvesse võeti pensioni väljateenimise ajana või õiguse andis pensioni ehk pensioni asemel ühekordse toetusraha saamiseks riigikassast või erikapitalidest või kassadest, mis eelnimetatud ajani Vene riigi asutuste käsutada olid.

§ 18. Eesti kodanikkudel, kes Vabariigis niisuguses teenistuses olnud, mis käesoleva seaduse järele pensioniõiguse annab, võetakse arvesse ka teenistusaeg Vene valitsuse ajal riigi- ja omavalitsuseasutustes, mis nad Vabariigi praegustes piirides teenitud, kuigi see teenistus õigust ei anna pensioni saamiseks eelmises paragrahvis nimetatud kassadest.

§ 19. Eesti kodanikkudel, kes Vabariigis niisuguses teenistuses olnud, mis käesoleva seaduse järele pensioni õiguse annab, võetakse arvesse ka teenistusaeg era ja muus koolides ning era raudteedel kuigi see teenistus õigust ei annud pensioni saamiseks § 17. nimetatud kassadest.

§ 20. Aeg, mil riigi- ja omavalitsuseteenijad Asutava Kogu või Riigikogu liikmed olid, võetakse arvesse neile pensioni määramisel.

§ 21. Teenistusaja juure ei arvata ilma palgata puhkeajaga ega aega 15. nov. 1917 a. kunni 11. novembrini 1918 a.

§ 22. Õpetajatele arvatakse teenistusaja väljaarvamisel aeg järgmiselt.

a) neile, kes üle 50%, kuid alla 75% määratud tundide normaalarvust annavad, arvatakse õppeaasta 6 kuu ette;

b) neile, kes 75% ja enam, kuid alla 100% tundide normaalarvust annavad, arvatakse õppeaasta 9 kuu ette;

c) neile, kes sada või enam protsenti tundide normaalarvust annavad, arvatakse aasta aastaks üldistel alustel.

§ 24. Kellelgi ei ole õigust ühel ja samal ajal saada pensioni käesoleva seaduse alusel ja ühtlasi palka teenistuse eest, mis õiguse annab pensionisaamiseks. Selle määruse alla ei käi:

a) endised kaitseväelased, kes saavad pensioni rahvaväelaste ja nende perekondade seaduse järgi („R. T.“ nr. 26/27—1920 a.) ja

b) lesknaised, kes saavad pensioni mehe teenistuse eest.

§ 24. Isikutel, kellel mitu teenistusk kohta, kui nad kõigilt teenistuskohadelt lahkuvad, arvatakse pension ainult ühe, nimelt kõrgema palgamäära järele.

§ 25. Pensionisaamise õigused, mis uuesti teenistusse astumise pärast lõppesid, vaadatakse teistkordse teenistusest lahkumise puhul uuesti läbi, kusjuures kõik teenistuses oldud aastad arvesse võetakse.

§ 26. § 23 p.a all nimetatud kodanlike teenistusse astunud kaitseväelastel on õigus pensioni saada üldistel alustel kogu teenistuses möödasaadetud aja eest, kui uus pensionimäär endisest suurem on. Niisugustel juhtumistei jääb pensioni määramise päevast alates endise pensioni saamine ära; kui aga uuestimääratav pension on endisest vähem või sellega ühesuurune, siis kestab edasi ainult endine pension.

§ 27. Isikud, kes vähemalt kaheaastase teenistuse järele teenistusest lahkuvad haiguse pärast, mis teenistuse jätkamise võimatuks teeb, kuid alalist kõrvalabi ei nõua, saavad ühekordse, toetusraha poole aastapalga suuruses kui neil ei ole pensioniõigust.

§ 28. Isikud, kes vähemalt kaheaastase teenistuse järel teenistusest lahku-

vad haiguse pärast, mis teenistuse jätkamise võimatuks teeb, ja alalist kõrvalabi nõuavad, saavad ühekordist toetusraha kolmveerand aastapalga suuruses, kui neil ei ole pensioniõigust.

§ 29. Neile, kes teenistusest lahkunud teenistuskohuste täitmisel või selle tagajärjel saadud raskete haavade, vigastuste või haiguse pärast, määratakse peale pensioni ühekordist toetusraha:

a) neile, kes alalist kõrvalabi tarvita-
vad—poole aastapalga suuruses;

b) neile, kes alalist kõrvalabi ei tarvita—veerand aastapalga suuruses.

§ 30. Need, kes teenistusest vabanes ühekordist toetusraha said ja uuesti teenistusse astuvad, ei saa teistkordse teenistusest lahkumise puhul enam § § 27 ja 28 ettenähtud ühekordist toetusraha.

§ 31. Käesoleva seaduse järele maksetakse pensioni või ühekordist toetust ka nendele Eesti Vabariigi või omavalitsuse teenijatele, kes enne käesoleva seaduse väljakuulutamist teenistusest on lahkunud, samuti ka riigi või omavalitsuse teenistuses surnud isukute perekondadele, kui need isikud ja perekonnad käesolevas seaduses tähendatud pensionisaamise nõuetele vastavad.

3. Pensionid ja ühekordsed toetus- rahad perekondadele.

§ 32. Õigus pensioni ja ühekordist toetusraha saada on:

a) lesknaisel—mehe teenistuse eest;
b) lastel—isa või ema teenistuse eest;
c) töövõimetusel leskmehel—naise teenistuse eest, kui temal sissetulekut ega varandust eluülespidamiseks ei ole ja kui ta naise ülespidamisel elas.

Märkus. Lasteks loetakse käesolevas seaduses nii abielus kui ka väljapool abielu sündinud lapsed, niisama ka seaduslikud kasulapsed.

§ 33. Lastel on õigus pensioni ja ühekordist toetusraha saada:

a) kunni nemad kaheksateistkümmend aastat vanaks saavad, kui nad koolis käivad või ametit õpivad, siis kunni õppimise lõpetamiseni, kuid mitte kauem, kui kahekümneaastaseks saamiseni;

b) vanuse peale vaatamata, kui nad töövõimetus on ja neil eluülespidami-

seks varandust, sissetulekut ega ülespidajat ei ole ning nad isa või ema eluajal nende poolt üleval peeti.

Käesoleva paragrahvi p.b ettenähtud pensioni nõudmine esitatakse kohalikule linna hoolekande osakonnale enne p.a ettenähtud pensioniõiguse lõppemist, Töövõimetus tehakse kindlaks pensionikomisjonis harilikus korras. Kaebused pensionikomisjoni otsuse peale esitatakse ja lahendatakse §§ 77 ja 79 korras.

§ 34. Lahutatud mehel ei ole õigust pensioni ega ühekordist toetusraha saada naise teenistuse eest, ega lahutatud naisel mehe teenistuse eest.

§ 35. Lastel ei ole õigust pensioni ega ühekordist toetusraha saada isast lahutatud ema teenistuse eest, kui lapsed ülespidamise ja kasvatuse isalt saanud või saada võivad, kuid emast lahutatud isa teenistuse eest on lastel igal juhtumisel pensioni ja ühekordse toetusraha saamise õigus.

§ 36. Uude abiellu astumisel kaotavad leskmees ja lesknaine eelmises abielus teineteise teenistuse eest omandatud pensioni õiguse, kuid lastele jääb pensioniõigus alale.

§ 37. Lesknaisele, kellel oma ja mehe teenistuse eest pensioniõigus, maksetakse pärast mehe surma see pension, mis suurem on.

§ 38. Lapsed, kellel isa ja ema teenistuse eest pensioniõigus, saavad selle pensioni, mis suurem, kuid toetusraha võivad nad saada mõlema vanema teenistuse eest.

§ 39. Peale teenistusest lahkumise ärasurnud isikute perekondadele arvatatakse pensioni § 41 näidatud osadele vastavalt sellest pensionimäärast, mis need isikud said, või olid õigustatud saama.

§ 40. Teenistuses surnud isikute perekondadele arvatakse pensioni § 41 näidatud osadele vastavalt sellest pensionimäärast, milleks nemad oleksid õiguse omandanud surmapäeval teenistusest lahkudes, järgmistel alustel:

a) vähemalt viis aastat teeninud isikute perekondadele — sellest pensionimäärast, mis on määratud teenistusest lahkunutele haiguste pärast, mis teenis-

tuse jätkamise võimatuks teevad, ja alalist kõrvalabi nõuavad (tabel nr. 2);

b) teenistuskohuste täitmisel või selle tagajärjel surmasaanud, või saadud haavadesse, vigastustesse, kui ka teenistuses saadud ägedate külgehakkavate haiguste kätte surnud isikute perekondadele, täiest aastapalgast teenistusaaja kestvuse peale vaatamata.

§ 41. §§ 39 ja 40 isikute perekondadele määratakse peale isa, või mehe surma, kes teenistuses olles või peale teenistusest lahkumise surnud, järgmised pensioniosad:

a) lesele pool mehe pensionist;

b) lastele, kui neid mitte üle kolme ei ole, lese eluajal igaühele üks kuuendik isa pensionist;

c) perekonnas, kus on üle kolme lapse, igale lapsele lese eluajal ühesuurune osa poolest isa pensionist;

d) lastele, kui neid mitte üle nelja ei ole peale isa surma, kellel leske järele ei jäänud, igaühele üks neljandik isa pensionist;

e) perekonnas, mis rohkem kui neljast lapsest koos seisab peale isa surma, kellel leske ei jäänud, igale lapsele ühesuurune osa tervest isa pensionist;

f) lastele, kui neid mitte üle nelja ei ole, lese ema surma korral, lisapension igaühele üks neljandik sellest pensioni osast, mis lesk sai; kui neid viis on, siis üks viiendik jne.;

g) terve perekonnale mehe või isa teenistuse eest määratud pensionisumma väheneb ainult siis, kui selle perekonna pensionisaajate liigete arv kolmeni väheneb.

Paragrahvides 39. ja 40. nimetatud isikute perekondadele määratakse peale ema või naise surma, kes teenistuses või peale teenistusest lahkumise surnud, pensioni järgmistes osades:

a) lastele, kui neid mitte üle kolme ei ole, igaühele üks kuuendik ema pensionist;

b) perekonnas, kus üle kolme lapse on, — igaühele ühesuurune osa poolest ema pensionist;

c) töövõimetele leskmehele, kui temal sissetulekut ega varandust elu ülespidamiseks ei ole ja kui ta naise ülespidamisel elas, pool osa naise pensionist;

mehele määratud osa on isiklik ja ei lähe pärast tema surma lastele;

d) poole pensioni andmine lastele väheneb ainult siis, kui pensionisaajate laste arv kaheni väheneb.

§ 42. Teenistuses surnud isikute perekondadele antakse ühekordist toetusraha teenistusaja peale vaatamata neil juhtumistel, kui neil perekondadel § 40 järele pensioniõigust ei ole.

Teenistuskohuste täitmisel või selle tagajärjel surmasaanud, või saadud haavadesse või vigastustesse või teenistuses saadud ägedate külgehakkavate haiguste kätte surnud isikute perekon-

dadele antakse ühekordist toetusraha pensioni saamisest olenemata.

§ 43. Ühekordist toetusraha antakse lesele, kellel õigus toetusraha saamiseks ja üks või mitu last on, nõndasama ka kahele või enamale täielikule vaeselapsele — kolmveerand aastapalga suurusel sellest palgast, mis mees või naine ehk isa või ema surmapäeval sai; lasteta lesele, kellel on õigus toetusraha saamiseks või ühele täielikule vaeselapsele — poole aastapalga suurusel.

Isikute perekondadele, kes alla kahe aasta on teeninud, antakse ühekordist toetusraha pooles suurusel. (Järgneb.)

Ajakirjandusest.

„Päevalehes“ nr. 265 (1. okt. s. a.) ilmus N. Kanni sulest kirjutus „Algkooliõpetajate ettevalmistamisest“, milles N. Kann soovib sulgeda praegused seminarid ja pedagoogilised kursused ja avada nende asemel „pedagoogiumid“ kaheaastase kursusega, kuhu võetakse vastu keskkoolide lõpetajaid. Kirjutuses esines muuseas väide: „*Pedagoogiumist astuksid meie hariduspõllule ametisse isikud, kes ei oleks meie riigi õonestajad, meie rahva äraandjad-juudased, meie riigi iseseisvuse müüjad ja ta hauakaevajad*“. Sellest väitest saadi õpetajaskonnas ja ka E. Ö. L. juhatuses aru nii, et sennised õpetajate ettevalmistusasutused on saatnud ja saadaavad N. Kanni teades hariduspõllule peasjalikult, kui mitte ainult, meie riigi õonestajaid, äraandjaid jne. Lugeses sellest väitest õpetajaskonnale, eriti aga seminaride ja pedagoogiliste kursuste õpetajate ja nende asutuste lõpetajate vastu raskeid ja haavavaid süüdistusi, saatis E. Ö. L. juhatus „Päevalehele“ ja N. Kannile avaliku küsimuse ettepanekuga avalikult seletada, missuguste andmete põhjal ta esines eeltähendatud väitega, või kui andmed puuduvad, siis esineda avaliku õiendusega. „Päevaleht“ jättis, nagu see varemaltki on ette tulnud, küsimuse avaldamata. Küll aga seletas hr. Kann omas kirjutuses „Veel algkooliõpetajate ettevalmistami-

sest“, et ta ei ole mõtelnud oma väitega kahtlustada ega süüdistada ei õpetajaskonda, seminaride ja pedagoogiliste kursuste õppejõude ega ka nende asutuste lõpetajaid, vaid mõtelnud sellega Tallinna seminaari end. õpilast Nurk'i, keda tabati teatavasti möödunud suvel kommunistlikkude lendlehtede levitamisel. Tallinna õpetajate seminari õpetajad aga teatavad, et seminar Nurk'i kunagi pole „hariduspõllule saatnud“, vaid juba aasta eest oma õpilaste hulgast välja heitnud. Sellega on see nii kateooriliselt ja resoluutselt ülesseatud väide, mis asjaosalises õpetajaskonnas sünnitas nii palju paksu verd (mille tõenduseks järeloküsimised E. Ö. L. juhatusel ja kuuldavasti ka „Päevalehele“), iseenesest kokku langenud.

Selle juures ei saa aga jätta uuesti märkimata seda hoolimatust ja sihilikku pinnapealsust, millega üks osa meie ajakirjandusest käsitab kooliellu ja koolitegelastesse puutuvaid küsimusi. Selle asemel, et meie haridustegelastele abiks olla kooli ülesehitamise töös kooliküsimuste selgitamisega ja propageerimisega laiemas rahvakihtides, toovad meie ajalehed alatasa koolikorraldust ja koolitegelasi mõnitavaid ja kahtlustavaid märkuseid ja kirjutusi — täis võimatuid oletusi ja kontrollleerimata süüdistusi. Õiendused ja tõsiasiad,

mis asja valgustavad õigest küljest, vaigitakse harilikult surnuks — ehk seletatakse naiivilt: „Meie tegime nalja“, nagu oli avameelselt tunnistanud üks „Päevalehe“ toimetajaist ühele Tallinna keskkooli juhatajale, kui see tulnud

tõsiasiadega tema kooli puutuva kirjutuse kohta. Kenakese ja kultuurilise nalja küll on leidnud meie parempoolsed ajalehemehed: pilduda kive ja kaikaid meie haridustöö akendes!

Organisatsioonide teated.

Eesti Õpetajate Liidu asemikkudekogu koosolek 14.—15. aug. 1924 a.

(Tallinna linna XXI algkooli ruumides).

(Järg).

Selts on püüdnud lahendada õpetajate korteriolusid, on asunud „Ühistöö“ ajaloo kirjastamisele, oli abiks Soome-Ugri hariduskongressi korraldamisel, korraldas kaks kõnekoosolekut ainetel: „Õpilaste suvitööd ja eksamid“ (ref. G. Ollik) ja „Kooli kasvatuslik külg“ (A. Kuks ja D. Treimann); kavatseb püstitada mälestussamba vabadussõjas langenud õpetajaile ja õpilasile, asutada ekskursioonidejaama ja õpetajatekodu. Seltsil on oma maja, annetatud Eestimaa Kooliõpetajate Vastastikuse Abiandmise Seltsi poolt selle likvideerimisel ja *Va=salemma mõisahoonel*, ostetud Seltsile õpetajate suvekolonii asutamiseks. Varandusseis bilansseerub 1. aug. s. a. mrk. 990.109⁸⁵, sellest Seltsi oma mrk. 373.666⁸⁵. Juhatuses koosolekuid on peetud aruande aja jooksul 12, peakoosolekuid 2 (keskmine osavõtjate arv peakoosolekuil 56).

Narva Eesti õp. Seltsi aruande esitab seltsi esimees *J. Välbe*, konstateerides, et tegevus on arenenud normaalselt nii aineliselt kui ka töö poolest. Liikmeid 71. Liikmemaks Seltsi kasuks I hrj. — 280 mrk., II — 250 mrk., III — 170 mrk. (eelmistel aastatel oli kõrgem) aastas. Korraldas koolitööde näituse, võttis osa „Noorte Püha“ korraldamisest, korraldas 7 referaatõhtut, millel esinesid: Õp. Kiviste referaadiga „Koolihoolekogu tegevus“, õp. Söster „Eesti keele õpetamisest koolis“, õp. Käbin „Kodulugu, kirjatööd“, Dr. Jakovlev „Laste tervishoid“, õp. Tõnurist „Narva lossid ja muinasjutud“, õp. Kresla „Mõnda peda-

googikast“. Korraldas Dr. Aladar Bani loengu. Peakoosolekuid peeti 3, juhatuses koosolekuid 10. Selts kavatseb asutada õperaamatute ladu.

Virumaa Õp. Liidu aruande kannab ette asemik *J. Lindmann*. Liidus 7 ühingut, neist kaks, nimelt Lüganuse ja Viru-Jakobi, asutatud aruandeaaja kestes. Liigete arvus tundub käesoleval aastal võrreldes eelmisega tagasiminek. Korraldati õpetajatepäev 16. ja 17. veebruaril s. a., millest võtsid osa 247 õpetajat 15. ja 16. juunil s. a. korraldas Liit loodusteadusliku õppereisi Neeruti mägedesse, mille eesmärgiks oli tutvunemine soo, metsa ja järve formatsioonidega. Õppereisi juhatas *J. Part* Tartust. Ühinguist töötab kõige intensiivsemalt *Väike=Maarja*, kus korraldati pedagoogilisi päevi proovitudidega, harutati koosolekuil kooliellu kuuluvaid ja õpetajate omavahelisi küsimusi, peeti lastepidu, õpetajatepidu, töötati sektsioonides ja komisjonides. Proovitudide korraldati ka *Kadrinas* ja *Viru-Jakobis*. Lastepidu peeti *Kadrinas*, Koolitööde näituseid korraldati veel *Alutaguses*, *Rakveres* ja *Viru-Jakobis*.

Asemikkudekogu koosolekuid on Liit pidanud 1, juhatuskoosolekuid 4.

Eestis töötavate *Vene Õpetajate Kesk=liidu* aruande esitab asemik *A. Tammeri*. Keskliidus 9 ühingut 322 liikmega. Keskliit korraldas Narvas ja Petseris õpetajate suvikursused, millel käsitati vene keele ja matemaatika õpetamise metoode; tegi eeltööd vene keele õpetajate kongressiks (peetakse jõulu vaheajal); kirjastamisel õpperaamat „История Эстонии“ algkoolidele; kavatsetakse koguda statistilisi andmeid vene koolide üle Eestis. Tulud aruandeaaja jooksul mrk. 59.236.— kulud mrk. 47.574.—

Juhatuse koosolekuid peetud 7, neil harutatud 36 küsimust.

Viljandimaa Õp. Liidu aruande esitab asemik *P. Rängel*.

Liidus 8 ühingut 216 liikmega (Viljandimaal töötab üldse 385 õpetajat). Liikmemaks Liidule 80—120 marka. Liit korraldas koolitegelaste päeva, millest võttis osa 108 koolitegelast. Päeval harutati: koolivõrgu (refer. M. Roots), õpilaste tervishoiu ja toitmise (ref. Dr. Reimann), vallakoolivalitsuse ja hooldekogude ülesannete (ref. M. Raud), vaesemate õpilaste toetamine (ref. A. Pajur) ja eeskujulikkude koolimajade (ref. A. Maramaa) küsimusi. Korraldati *eesti keele kursused* õpetajaile, millest võttis osa 127 õpetajat. Liit on suutnud lahendada õpetajatele soovitavas mõttes arstiabiandmise ja õpetajate laste koolirahast vabastamise küsimused. Samuti on korraldatud Liidu soovil üldine koduõpetus maakonnas. Liidu varandus tasakaalus mrk. 142.096.54, sellest Liidu oma mrk. 137.936.54. Liidu juures töötab õppevahendite kauplus (kooperatiiv). Asemikkudekogu koosolekuid olnud—1, juhatuses koosolekuid—8.

Saaremaa Õp. Liidu aruande esitab asemik *M. Mikk*. Liidus 12 ühingut 180 liikmega. Liikmemaks 70 marka. Korraldas loenguid (esinesid A. Parts, Tartust ja M. Kommel Kuressaarest), koolitöödenäituse, astus samme õpetajate korteriolude parandamiseks ja õpetajate edasiharimisküsimuste lahendamiseks. Asemikkudekogu koosolekuid peetud—1, juhatuses koosolekuid—11. Liidul on oma raamatukogu, milles 137 köidet. Varanduseks 1 aug. s. a. mrk. 44 062.—, sellest Liidu oma mrk. 18 662.—

Läbirääkimistel konstateeritakse, et õpetajate organisatsioonide tegevus, nagu selgunud esitatud aruannetest, on möödunud aastatel ilmsiks tulnud seisaku järele uuesti arenemas *tõusvas sihis*. Seisakut ja tagurpidiminekut on märgata ainult üksikuis liitudes ja ühinguis, mille põhjuseks aga enamasti energiliste tegelaste puudus ja muud kohalikud olud. Endiselt on aga püsima jäänud asjaolu, et liidud ja ühingud oma tegevusest ja õpetajate päevamuredest keskastust, s. o. E. Ö. L. juhatus, *puudulikult informeerivad*, mis viimase tegevust väga

tuntavalt takistab. Lõppkokkuvõttes esitab *J. Rummo* järgmise resolutsiooni, mis ühelhäälel vastu võetakse:

„*Ära kuulates liitude ja iseseisvate ühingute aruanded, konstateerib asemikkudekogu rahuldustundega, et õpetajate organisatsioonide tegevuses aruandeaaja jooksul on olnud märgata tõusu ja võrreldes eelmise aastaga märksa elavam tegevust. — Rõhutades, et organisatsioonid oma tegevusest ja kavatsustest keskkororganisatsiooni — Eesti Õpetajate Liidu juhatus — puudulikult informeerivad, mis viimase tegevust tema ülesannete täitmisel suuresti takistab, paneb asemikkudekogu koosolek kõigi liitude ja ühingute juhatustele tungivalt südamele kõige suuremat hoolt kanda, et E. Ö. L. juhatus oleks kõigist õpetajate organisatsioonide sammudest ja õpetajate päevamuredest kohtadel alati õigel ajal ja täielikult informeeritud.*“ (Järgneb).

Harjumaa õpetajate ja haridustegelaste päev

peeti 17. ja 18. septembril Tallinnas maakonna koolivalitsuse korraldusel. Kokku oli tulnud kindlasti 50% maakoolide õpetajaist, kuid hariduseseltside esitajad puudusid.

Varem kindlaksmääratud päevakord sisaldas 16 mitmesugust kooliellu ja välis haridusse puutuvat küsimust, mille refereerimiseks koolivalitsuse poolt oli töösse rakendatud 21 maakonna algkoolide õpetajat, 2 koolinõunikku ja 1 esitaja Hariduse Liidust — kokku 24 referenti.

Niisuguse töörohkuse ja referentide hulga juures polnud raske ennustada, et koosolek ära väsis, enne kui kutsutud kõnelejate järg ja ülesseatud küsimused lõpevad.

Ülevaatega läinud aasta õppetööst esinesid maakonna koolinõunikud hrad Summer ja Johanson. Mõlemad referendid toonitavad, et õppetöö tähtsamais aineis — emakeeles ja matemaatikas — veel nii häid tagajärgi ei olevat andnud, et keskkooli astumise puhul nurisemised maakoolide õpilaste üle eksaminaatorite poolt väheneks. Suuremad puudused püsivat edasi õpilaste iseseisvais töis, nimelt emakeele alal. Kaugeltki ei rahuldavat keskkooli maakonna algkoolide

õpilaste võõraste keelte mõistmine. Seda tähele pannes teinudki Harju maakonna haridusnõukogu otsuseks, et 1924/25. õppeaastal maakonna algkoolis on soovitatav õpetada ka vanemais klassis ainult üht võõrast keelt, mille läbi tähendatud keele nädalatundide arvu suurendada võib ja keele mõistmine süvenema peaks. Tunni-kavadesse jääb võõraskeelena saksa keel.

Arvamist, nagu oleks linna algkoolide õpilased maakoolide õpilastest emakeele oskuses silmapaistvalt kaugemale jõudnud, ei kinnita koosolekul viibiv Tallinna linna koolinõunik hr. Brüller mitte, vaid leiab, et kõnes ja kirjalikus lauseehituses esimesed küll rohkem edenenud olevat, kuid sõnaõpetuses samuti veel palju soovida jätvat.

Arvestades viletsamate koolioludega ja lühema õppeajaga maal, võetakse loomuliku nähtusena, kui linna algkool oma õpilasi keskkooli astumiseks ette valmistaks paremini, kui maa algkool seda teha suudab.

Eesti keele kirjatööde paremale järjele tõstmiseks maa algkoolis soovitavad koolinõunikud juba nooremis klassis lauseõpetusega algust teha, olgugi et õppekava seda ette ei näe.

Matemaatika õpetamise juures korduvat puudusena nähtus, et õpilased ümbritsevast elust võetud ülesandeist hästi jagu ei saavat, mispärast tungivalt soovitatakse viimast laadi ülesannete kokkuseadmisele ja lahendamisele rohkem tähelepanu pöörata. Täiesti liigse koormana lasuvat aga kooli peal arvamine kahesuguste mõõtudega, kuna aeg oleks juba loobuda vene mõõdustiku tarvitamisest matemaatika tunnis.

Paranemist õppetöös loodab koolinõunik Summer uutelt õppejõududelt, keda suurel arvul käesoleval aastal lahtiregistreeritud kutseta õpetajate asemele ametisse valitud.

Märksa paremas seisukorras olevat aga loodusteaduse õpetamine maakonna algkoolis. Õpetaja Tamm Raikülalt refereerib koosolekul, kuidas kodusel viisil, odavalt ja siiski otstarbekohaselt loodusõpetuse jaoks õppeabinõusid soetada. Referent oli kaasavõtnud komplekti oma kooli käsitöö tundidel valmistatud õppeabinõusid, milliste demonstreerimine mulje jättis, et raamatutarvi-

tamine looduseõpetuse tundidel tõepoolest ülearuseks muutub, kui koolis õppeabinõude valmistamisele suudetakse nõuetaval määral rõhku panna.

Muudest küsimustest, mida õpetajad refereerivad, tekitavad kõige rohkem lahkarvamisi: õppe- ja kasvatustöö koolivaheaegadel, kooli ja kodu vahekord, õpetajate õigused ja kohused.

Peaaegu vastuvaidlemata tunnistatakse tarvilikuks, et õpilased ja kool maal suvistel koolivaheaegadel ühendusse jääksid; kas selle juures ka õppetööd korraldada ja kuidas muidu kasvatus-tööd korraldada, selles ühisele otsusele ei jõuta.

Kooli ja kodu vahekorras olevat märgata paranemist, missuguse nähtuse põhjusena nimetab referent õp. Mänd asjaolu, et parempoolne ajakirjandus enam nõnda aktiivselt organiseeritud õpetajaskonnale kallale ei tungivat, nagu varem. Et püsima jäänud arusaamatusi kodu ja kooli vahel kõrvaldada, selleks soovitatakse eestkätt lastevanemate koosolekuid kasutada. Õpetajad peaksid puudumata lastevanemate koosolekuist osa võtma ja seal uue kooli nõuete propageerimiseks intensiivselt ja kavalikult tööle asuma.

Õpetajate õigustest rääkides toonitab referent hr. Orgussaar, et praeguse kaheastmelise valimise juures õpetaja kutse kandidaadid sagedasti kannatada saavad: pahatihti juhtuvat Harjumaal, et vallanõukogud jätavad valimata hoolekogude poolt ülesseatud kandidaadid ehk jälle hoolekogud unustavad kandidaadid ülesse seadmata. Kui siis maakonna koolivalitsus valimiste käigu juures vormivea leiab, jääb sel viisil valitud õpetaja registreerimata, ja niisugusel korral peaks õpetaja kandidaadil õigus olema ühelt tähendatud kolme asutuse seast kahjutasu nõuda.

Välisshariduse küsimust refereerib hr. Annuson. Et koosolekul aga väljaspool kooli seisvaid haridustegelasi pole, siis kannab referent ette ainult lühikese ülevaate tähendatud küsimusest ja paneb õpetajaile südamele, et viimased koha peal Hariduse Liidu liikmeks astumiseks kihutustööd teeksid.

Nõnda jõutakse kahe päeva kestes läbi võtta päevakorrast 10 punkti, kuna

mõnigi tähtis küsimus palja „toonitamisega“ pidi leppima. Kuus lõpupunkti jäävad harutamata. *V. Uustalu.*

Järvamaa Õpetajate Liidu asemikkudekogu koosolekule,

mis peeti 28. sept. s. a. Paide Ühisgümnaasiumi ruumes, olid ilmunud esitajad viiest ühingust, s. o. pooltest Liitu kuuluvaist ühinguist. Päevakorras olid järgmised punktid: 1) Liidu tegevuse ja kassaaruanne 1924 a. I poole eest; 2) Ühingute aruanded sama aja eest; 3) Liidu 19^{24/25} a. tegevuskava ja eelarve; 4) Valimised; 5) Toetuskapitali küsimus; 6) Vahekohtud; 7) Palkade normeerimise ja kulla alusele seadmise küsimus; 8) Läbirääkimised.

Liidu tegevuse kohta 1924 a. I poolel annab aru Liidu esimees M. Väli. Ta peatab lühidalt nende raskuste ja takistuste juures, mis Liidu tegevust on halvanud. Mõndagi on saavutatud, mõnigi alatud tööd on pooleli, mõnigi kavatsus on teostamata juhatusel olenemata põhjusil. Kassaaruandest selgub, et Liidul on 1924 a. I poolal olnud: sissetulekuid — 136.574.— mk., väljaminekuid — 107.324 mk., seega ülejääk eeltulevaks aastaks 29.250.— mk. — Ühingute aruandest selgub, et mõned neist (Koeru, J.-Jaani) kaunis edukalt on töötanud. On korraldatud referaatõhtuid, noortepühi, koolinäitusi j. n. e. Teised, (Paide, Rakke) ei saa oma tegevusega hiilgada. Põhjuseks — liikmete loidus. Mingisugust tegevust pole aga avaldanud Türi ja J.-Madise õpetajate ühingu. Juhatusel kui ka peakoosolekuid ei peeta, kirjade peale ei vastata, asjaajamine on üldiselt soigus. Seda asjaolu silmas pidades võttis asemikkudekogu vastu otsuse, mille järele Liidu juhatusel ülesandeks tehakse erilist tähelepanu nende kahe ühingu peale pöörata. Liidu 19^{24/25} a. tegevuskavasse võetakse järgmised punktid: 1) Organiseerimistöö süvendamine; 2) Kirjastustoodete realiseerimine; 3) Aineõpetajate kongresside korraldamine; 4) Vanade õpetajate kodu asutamine; 5) Eri-laadiliste ülesannete lahendamiseks sellekohaste komisjonide moodustamine. Vahekohtu tarvidust tunnistas asemik-

kudekogu juba eelmisel aastal; jääb üle võimaluste piirides selle elluviimisele asuda. Võetakse vastu E. Õ. Liidu poolt esitatud toetuskapitali kokukorraga kava. Liidu juhatusel tehakse ülesandeks õp. palkade normeerimise ja kulla alusele üleviimise eest energiliselt võidelda. — Eelarve 19^{24/25} a. peale viiakse 67.500 margaga tasakaalu. Juhatusel valitakse: M. Väli, J. Merits, J. Tomson, J. Laane, M. Waim, J. Timson (endised), E. Freiberg, R. Summer ja P. Vaarask (uued). Revisjonikomisjoni valitakse: A. Mangelson, H. Piigert ja F. Viinerfeld.

Saaremaa õpetajatepäev

peeti 27 ja 28 sept. s. a. Kuressaare algkooli ruumides. Kokku oli tulnud 100 õpetajat. Õpetajatepäeva avas Saarete Õpetajate ühingute Liidu esimees *Kukk*; päeva juhatajaks valiti õp. *Kukk*, *Kommel* ja *Niit*, sekretäärideks *Mikk*, *Mälk* ja *Võlma*.

Kokkutulnuid tervitas Saare maakonna valitsuse esimees *M. Neps*, soovides õpetajaskonnale edu töös juhtmõttel, mille väljendanud õpetajaskond oma häälekandja „Kasvatuse“ esimese numbriga kaudu „Riik on loodud, — loogem kodanikke!“

Maakonna koolinõunik *J. Koppel* esines referaadiga „*Väljavaated rahvakooli teostamise kohta algkooli seaduses ettenähtud piirides*,“ tuues ülevaate, kui kaugele on jõutud ühtluskooli teostamisega Saaremaal ja jõudes otsusele, et Saaremaa 1930 aastaks ei suuda algkooli seadust tervel ulatusel ellu viia. Algkooli seaduse maksmapanemiseks seaduses ettenähtud ulatusel vajab Saaremaa 85 uut koolimaja, sest praegused koolimajad ei suuda rahuldada primitiivsemaidki nõudeid, nii suure hulga koolimajade ehitamine ülejäänud kuue aasta jooksul aga käib valdadele üle jõu.

A. Jaakson refereeris *töökooli küsimust*. Selgitab töökooli põhimõtteid ja märgib ära kolm erilähtekohta, millest tuleb välja minna, õpetades töökooli põhimõtteil: 1) õpilaste töötamine ja vaatlemine oma käe peal; 2) vaba õpetuslik jutustamine, milles tegev kogu tööühing (klass); 3) tööjaotuslik õpetamine,

kus õpilastest igaüks võtab lahendada ja läbi töötada osa üldisest ülesandest, kuna töötulemused liidetakse hiljem ühiseks tervikuks töötamisel kogu klas-siga. — Referent toob tegelikke näiteid oma praktikast ja soovib soojalt töö-kooli õppeprintsipi iga õppeaine õpe-tamisel tarvitusele võtta.

Raskustest eesti keele õpetamisel praegusel ajal refereeris mag. J. Aavik. Referent peab kõige suuremaks rasku-seks emakeele õpetamisel praegust üht-lusetust õigekirjutuses, õpperaamatuis ja kirjaviisis. Märgeb mõned suuremad puudused praeguste õpperaamatute kee-les. Jõuab otsusele, et eesti keele õpe-taja oma töökoorma suhtes on märksa raskemas seisukorras teiste ainete õpe-tajaist, kuna eesti keele õpetaja töö on kirjatööde rohkuse tõttu mitmekordne. Et keelt korralikult õpetada, tuleks teha kirjatöid sennistest märksa rohkemal määral — praegune tööjaotus üksikute ainete õpetajate vahel ja ka töötasu aga ei võimalda seda.

Õp. *G. Vaher* kõneles *tööõpetusest koolis*. Põhjustab käsitöö tarvilikkust koolis ja näitab, kuidas tema korraldanud töö-õpetuse oma koolis. Neist näidetest sel-gub, kui lihtsate abinõudega ja väheste kuludega on võimalik hea tahtmise, huvi ja armastusega saavutada imekspanu-väärseid tagajärgi käsitöö õpetamisel. Referaati kuulati suure huvi ja põne-vusega.

M. Kommel refereeris *kodu ja kooli lähendamise küsimust*. Leiab et selts-konna ja õpetajaskonnavahelised tera-vused on välja kutsunud majanduslik olukord, poliitiline urgitsemistöö ja ka see fakt, et praegune õpetaja enam küllalt ei ole seltskonna abi—ja töö-mees. Läbirääkimistel leitakse, et kirjel-datud halb vahekorraldus seltskonna ja õpe-tajaskonna vahel oli õieti murrangu ajajärgu nähtus ja viimasel ajal juba normaalsemaks on kujunemas.

Koosoleku teine päev oli määratud väljastpoolt sõitnud referentide ette-kannete kuulamiseks. Pühapäeva hommikuks olid laeval Kuressaare jõudnud haridusnõunik F. Jürgenson, karskuskasvatusinstruktor J. Elango, E. Ö. L. sekretäär J. Rummo ja rahva-hariduse instruktor A. Kurvits.

Haridusnõunik F. Jürgenson kõneles *usuõpetusest praeguses koolis*. Selgitab töökooli põhimõtteid ja väidab, et need, kes arvavad, et töökooli teostamisega usuõpetus oma otstarbe on kaotanud (?), eksivad; väga paljudel inimestel on usutunded ja neid on võimata ignoree-rida, kuna nad omavad suure tähtsuse elus. Näitab, kuidas tuleb korraldada usu õpetamist koolides ja jõuab otsusele, et ka usuõpetust saab edukalt õpetada välja minnes töökooli õppeprintsibist.

Referaadile järgnevad elavad läbi-rääkimised ja referendil tuleb anda täiendavaid seletusi terve rea küsimuste kohta usuõpetuse alt.

Karskuskasvatusest kodus ja koolis refereeris karskuskasvatusinstruktor J. Elango-Johanson. Rõhutab õpetajate osa-võtmise tähtsust karskustööst ja kars-kuskasvatustööst. Selgitab, kuidas kas-vatada last karskeks, alates rinnalapse east ja lõpetades täisealiseks saamisega. Käsitab lootusühingute tööd ja leiab, et karskuskasvatuse töö paremaks eduks on tarvilik ellu kutsuda sellekohased eritoimkonnad õpetajate organisatioo-nide juures.

Õpetajate organisatsioonide tänapäe-vastest ülesannetest kõneles E. Ö. L. sekretäär J. Rummo. Toob ülevaate meie õpetajate organisatsioonide tege-vuse arenemisest algusest kunni viimase ajani ja hindab sennise töö tulemusi ja praegust ajajärku organisatsioonide tegevuses; näitab, senniste töötulemuste najal, kui tähtsaks teguriks on kuju-nenud meie kooli ja õpetajaskonna elus õpetajate organisatsioon. Märgeb ära puudused sennise töötaktika ja töökorral-duse juures ja selgitab, kuidas neist edaspidi hoiduda. Loeb lähema tege-vuse tähtsamaiks ülesandeiks võitluse jätkamise ühtluskooli elluviimise eest, õpetajate haridusliku ja tööoskuste tasa-pinna tõstmise ja õpetajate majandus-liku ja õigusliku seisukorra kindlus-tamise, märkides tähendatud aladelt rea põnevamaid päevaküsimusi.

Läbirääkimistel rõhutati eriti pare-mate edasiharimisvõimaluste soetamise tarvidust ja nuriseti, et haridusminis-teerium on senni vähe tähelepanu pühen-danud õpetajate organisatsioonide soovi-dele edasiharimiskursuste asjus. Kooli-

maade küsimuses leiti, et põllutööküsimuste teeriumi samm selle vähendamises on põhjendamata ja enneaegne.

Haridustööst väljaspool kooli refereeris haridusinstruktor A. Kurvits, selgitades peajasjalikult õpingide asutamise ja töökorralduse küsimust.

Nooresoo liikumise küsimusest kõneles J. Elango, peatudes nende noorte isetegevuse võimaluste juures, kes algkooli lõpetamisel tegelikku ellu astuvad.

Koosolek lõpeb kell $\frac{1}{2}$ 9 õhtul.

Saaremaa õpetajatepäeva tuleb pidada hästi kordaläinuks. Päevast võttis osa kaugel suurem osa Saarte õpetajast, kõik päevakorras olevad küsimused jõuti läbi harutada ja tööd tehti suure huvi ja asjalikkusega. Jäi mulje, et Saaremaa õpetajad, vaatamata kitsastele tööoludele, nii koolis kui ka oma organisatsioonides teevad tööd nii mõneski suurema andumusega, kui ametivennad mandril. Seda tõendas muu seas ka Saarte Õpetajate Liidu poolt korraldatud *koolitööde osakond* Saaremaa põllumajanduslikul näitusel (näitus peeti ühteage õpetajatepäevaga), kus oli esitatud hulk huvitavaid väljapanekuid peajasjalikult koolikäsitöö ja joonistamise alalt.

—o.

*****

Kroonika.

E. Martinsoni 30-aastase pedagoogilise tegevuse aastapäeva puhul

läinud kuu 24-dal oli Tallinna naiskutsekooli ruumes koosviibimine korraldatud. Osa võtsid umbes kuuskümmend õpetajat Tallinnast ja maakondadest ning koolitegelasi haridusministeeriumist ja koolivalitsustest.

Jubilaar ühes abikaasaga võeti pidusaali ilmumisel käteplaginaga vastu, mispeale E. Õpetajate Liidu abiesimees M. Välbe lühikeses kõnes meele tuletas E. Martinsoni väsimatut tegevust õpetajaskonna keskel ja meie haridus- ja koolipõllul, edasi andes jubilaarile mälestuseks südamliku õnnesooviga Eesti õpetajaskonna poolt hõbedased kirjutusnõud.

Teelauas järgnesid tervituskõned ja õnnesoovid haridusministri abilt F. V. Mikkelsaar'ilt, kui endiselt kaastöötajalt haridusministeeriumis, haridusministeeriumi kooliosakonna juhatajalt G. Ollik'ult, kui jubilaari järeltulijalt kooliosakonna juhatamises, Tallinna koolinõunikudelt, praegustelt kaastöötajailt Tallinna 21. linna algkoolis, õpetajate organisatsioonide esitajailt Tallinnast ja maakondadest, sealhulgas vene õpetajate kesklidult ja üksikuil õpetajail ja haridustegelasil — endistelt ja praegustelt kaasvõitlejail.

Kõnedes kriipsutati alla jubilaari püsivat, laiaulatuslikku ja põhjapanevat tööd Eesti kooli loomisel ja õpetajaskonna juhtimisel E. Õpetajate Liidu juhatajate liikme ning esimehena ja „Kasvatuse“ toimetajana; tähtseti iseloomulikke jooni ja erinevusi E. Martinsonist, kui isikut ja loovast töömehest.

Tervitusi ja õnnesoove telegrafiteel olid saatnud: haridusminister Rahamägi, haridusministri abi Mikkelsaar, Ollik, Anso ja Kuut haridusministeeriumist, haridusnõunik Kiivet, Tallinna linna koolivalitsuse juhataja Veiderman, Tallinna Õpetajate Selts, Tartu Õpetajate Selts, Viljandimaa Õpetajate Liit, Valgamaa Õpetajate Liit, Narva Eesti Õpetajate Selts, Saarte Õpetajate Liit, Tartumaa Õpetajate Liit, Põlva Õpetajate Liit, Kullamaa Õpetajate Liit, Pärnu Õpetajate Ühing, direktor Vestholm, dir. Roos, Tallinna seminari abiturientid, Tallinna konservatoorium ja mitmed õpetajad ja haridustegelased.

Koosviibimine, mis kestnud kella 8—12 õhtul, lõppes südamliku käepigistusega jubilaaril ja tema abikaasal. Lahkumise soovidega E. Martinsoni veel kaua näha soovime, agarana Eesti kooli korraldamisel ja jõuküllase idealistina ning kaasakiskuva töömehe igapäevases koolitöös.

—m.

Kooliuuenduslik võitlus Saksamaal.

Streigid Tüüringi koolides.

Tüüringis on „Leipziger Lehrerzeitung“ teadete järele, lahti puhkenud laiaulatuselised koolistreigid. Koolistreigid iseenesest ei ole Tüüringis uudiseks. Nii streikisid seal kord maalapsed kahes järgus kokku 1½ aastat sealse katsekooli vastu. Teises kohas streigivad õpilased, et nurja ajada kavatsatud koolikatsumisi. Lõpuks organiseeris isegi maaliit (Landbund) üldise kutsekoolide streigi võitlusabinõuna maapäevavalimisteks. Uus valitsus aga legaliseeris selle streigi, keelates igasugused surveabinõud streikijate vastu ja seletas avalikult, et streikijatel puudus teadvus oma tegevuse seadusvastasusest.

Nüüd streigitakse teistel põhjustel. Juba 8 nädalat kestab Sieblebenis vabamõtlejate laste streik, sest ametist oli tagandatud ainukene vabamõtlev õpetaja. Streikijatele antakse järgi: õpetaja saab ainult ümberpaigutatud ja asemele määratakse teine vabamõtlev õpetaja. — Walldorfis on streikijad leidnud uue võtte. Mitmenädalise streikimise järele tungivad kõik 150 õpilast ametist vabastatud õpetaja tupp. Koolijuhataja ja abiks kutsutud koolinõunik on jõuetud. Viimane on sunnitud pidama õpilastega läbirääkimisi.

Gothas streigivad samal põhjusel 800—900 last. Valitsus annab järgi ja koolistreik ripub hädaohuna kõigi Tüüringi koolide kohal, kus lapsed peaaeglikult tööliste ringkondadest. Hädaoht on nii suur, et Gotha-Sundhauseni katsekooli õpetajad on pöördunud üleskutsega avalikkuse poole. Selles üleskutses kirjeldatakse, kuidas ühe kooli õpetajad Sundhausenis on püüdnud töökooli ideed suurejooneliselt teostada. Üks osa lastevanematest on elavalt kaasa aidanud ja kool on nüüd tõesti ajakohaselt sisse seatud. Teine osa aga, nimelt talumehed ja nendest majanduslikult olenevad on alanud inetut võitlust selle kooli vastu, on seda teinud just modern õpetajate vastu valitsuse kaitse all. Sealjuures ei ole vastane pool ehk küll „kristliku lastevanemate ühenduse“ nime all, oma võitluses abi-

nõusid valinud. Kooliaias on mitmel korral lõhutud puid ja asju. Hulk inetuid kahtlustusi nimetatud kooli õpetajate kohta on ajakirjanduse kaudu puhutud avalikkusse; kuid uurimised on õpetajaid korduvalt õigeks mõistnud.

Jena kohus on õigeks mõistnud kõik asjaosalised talumehed ja eitanud koolisunduse katsekooli jaoks. Korralduse järele on 1. jaanuarist 1924 Sundhausenis jälle avatud normaalkool. Kõige halvemini mõjuvad sarnased võitlused noorsoole, kes pahemalt ja paremalt poolt võitluse sekka kistakse ja poliitilise võitluse tööriistaks tehakse.

Sotsialistlik õpetajatepäev Leipzgis.

Sotsialistlik õpetajatepäev, mis k. a. 6. augustil Leipzgis peeti, leidis elava osavõtu õpetajate poolt kõikidest Saksamaa osadest; oli esitatud ka Austria, Holland ja Ameerika.

Ilmunud ei olnud üksi rahvakoolide õpetajad, vaid ka kesk- ja ülikoolide esitajad. Saksamaa sotsialistlikkude õpetajate tööühingu esimees Dr. Adams Hamburgist rõhutas omas avamiskõnes koolipoliitilise seisukorra halvenemist kõveneva reaktsiooni tõttu. Hollandi esitaja rääkis kogemustest, mis Hollandi rahvakooli 1920 a. kooliseadusega seotud. Paberil olevat see seadus lahendanud ilmavaatelised koolikasvatuse küsimused lojaalselt, tõeliselt aga teinud õpetamise palju kallimaks, ilma teda parandamata, koolide arvu niivõrd suurendanud, et nüüd kokku hoida tuleb kord nii suure vaevaga võidetud koolisunduse laiendamise juures. Tagajärjeks on ainult kooliharidustöö halvenemine. Hänsom Ameerikast tõi tervitusi Ameerika organisatsioonidelt, kusjuures tähendas, et kool ja õpetajaskond kalduvat nii kergesti alahoidlikkuse poole. Selle väite võttis oma tervituskõne aluseks Austria sotsialistlikkude õpetajate ühingu esitaja.

Dr. Lövenstein refereeris: Võitlus riigi koolipoliitika ümber. Sellele kõnele järgnesid elavad läbirääkimised, mis rohkem minevikku kui tulevikku puudutasid. Weimari kompromissi ja tervet pärastõjaaegist koolipoliitikat arvustati teravalt, kuid ka edusammud leidsid

tunnustuse, nii koolipõhiseadus, Saksi ja eriti Tüüringi koolipoliitika. Esimest Tüüringi haridusministrit tuletati meelde tänutundega. Ühelmeel olid ilmaliku kooli poolt kirikliku kooli kahjuks. Maa-päevasaadik ja maakonna koolinõunik König Swinemündest kõneles poliitilise reaktsiooni hädaohlikust mõjust õpetajate hariduse küsimuses. — Võeti vastu resolutsioon Preisi keskkoolide tüüpidesse jagamise ja Tüüringi kooli-reaktsiooni vastu.

(Leipziger Lehrerzeitung).

Pedagoogiline nädal

majapidamisõpetajatele on Leipzigi 3—8. novembrini 1924. Kavatsatud on loengud modernist majapidamisõpetusest, tütarlaste hariduse küsimusest, töökooliprobleemist, majapidamisõpetuse kultuurülesannetest, psühholoogilistest küsimustest j. p. m. Peale selle rahva-kutse- ja tööstuskoolide hospiteerimine ja mõtetevahetus majapidamisõpetuse kohta, siis vaielusõhtud tähtsamates küsimustes majapidamisõpetuses ja vastavate tööstuste vaatlemine.

Toimetusele saadetud kirjandus.

1. Uuemad Saksa kirjanikud Eesti koolidele № 4.
Die Glücksuhr von Wölfis, M. Bülow; toimetanud H. Bauer; teine trükk; Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus 1924.
2. **Geomeetria algkoolidele, 3 osa. F. V. Mikkelsaar;** teine parandatud trükk; „Odamees“ 1924.
3. **Katseline keemia koolidele, Otto J. Kiesel;** kolmas trükk; Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus 1924.
4. **Saksa keele lugemisraamat Eesti kesk- ja kutsekoolidele, II jagu, N. Kann;** Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus.
5. **Algkooli matemaatika, esimene õppeaasta, F. Y. Mikkelsaar;** Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus, 1924.
6. **Keskaeg, I vihik; E. Asson;** neljas täiendatud trükk, (täiendatud Eesti ajalugu puutuvas osas); Noor-Eesti kirjastus Tartus, 1924.
7. **Ühistegevus, I vihik; tarvitajate- ja sisseostu-ühisused; A. Tammann.**
8. **Võimlemismängud, A. Skotak;** Eesti keelde A. Kalamees; (võimlemis- ja spordiõpetaja), Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus 1924.
9. **Joonistamise õpetamise käsiraamat, algkooli õpetajatele, kasvatajatele ja emadele, II jagu; Elli Kärk;** Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus.
10. **Maadeteadus, õpperaamat algkoolidele, I jagu, IV õppeaasta. Eestimaa ja tema naabermaad. Euroopa ja teiste ilmajagude ülevaade, 100 joonidega, A. Veiderman.** Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus, 1924.
11. **Urali (Soome-Ugri-Samojeedi) rahvaste hargnemis- ja keelepuu. Kujundanud N. Tann, redigeerinud prof. dr. phil. L. Kettunen.** (Kujutatav tabel). Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus.
12. **K. Treffner, J. ja E. Kuulberg'id, O. Perli ja E. Martinson -- Metoodilised näpunäited elavate arvude tarvita-jaile, I osa. K.-Ü „Loodus“, Tartus 1924.**
13. **Samade autorite: Elavad arvud, matemaatika õpperaamat algkoolidele I õppeaast. K.-Ü. „Loodus“, Tartus 1924.**

Õienduseks.

„Kasvatuse“ eelmises numbris on järgmised trükivigu, mida toimetus lahkesti vabandada palub:

259 lhk. I v. 14 rida ül. värlilise pro värsilise
288 lhk. II v. 6 rida ül. Sambey pro Lamley
288 lhk II v. 12 rida alt Vordl pro World.

Sisu artiklite loetelus esiküljel puudub „Soome-Ugri II. hariduskongress“.

To i m e t u s .

O.-ü. „TÖÖKOOL“

Tallinn, Rataskaevu tän. 22

soovitab käesolevaks õppeaastaks alg- ja keskkoolidele mõõdukate hindadega järgmisi õppevahendeid: _____

Keemia klaasnõud

(klaas- ja kummitorud, piirituselamid, katseklaasid, keeduklaasid jne.)

Klaasakvaariumid

Kogud: põlevkivi, kivisüsi, nafta

Füüsikariistad

Projektsioon-aparaadid

Udupildid loengutele: „Põlevkivi“, „Turbatööstus“, „Kehakasvatus“

Pildid koduloo jaoks (aastaajad)

Stereopildid

Seeria diapositiive maadetest.

(Aasia, Aafria, Ameerika ja Austraalia — 100 pilti). Valmistamisel Eesti ja Euroopa

Algkoolid võivad saada kõiki I ja II liiki õppevahendeid.